

Bijlage bij het besluit van de Vlaamse Regering van (datum) tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod

Bijlage. Ontwikkelingsdoelen buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod

1 Leergebied FRANS

nr.	HOOFDDOELEN
De leerlingen kunnen:	
Taaltaken, verwerkingsniveaus, tekstsoorten, tekstkenmerken en strategieën	
LUISTEREN	
<i>in teksten met de volgende kenmerken</i>	
Onderwerp	
	Concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	zonder storende achtergrondgeluiden
	meestal met visuele ondersteuning
	tot hen of tot hun leeftijdsgroep gericht
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente voegwoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
	met expliciete informatie
	ook met redundante informatie
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	heldere uitspraak
	zorgvuldige articulatie
	duidelijke, natuurlijke intonatie
	Standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	langzaam tempo met pauzes waar nodig
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden
	eenduidig in de context
	Standaardtaal
	informeel en formeel
<i>volgende taken beschrijvend uitvoeren:</i>	
HD 1	het onderwerp in informatieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen
HD 2	de elementaire gedachtegang van prescriptieve en narratieve teksten bepalen
HD 3	gevraagde informatie uit informatieve en narratieve teksten selecteren
HD 4	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:

	<ul style="list-style-type: none"> - ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen, geconcentreerd blijven luisteren - het luisterdoel verwoorden - ondersteunend (visueel en auditief) materiaal gebruiken - over de inhoud van de tekst een hypothese vormen - de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden
LEZEN	
<i>in teksten met de volgende kenmerken</i>	
Onderwerp	
	Concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
	meestal met visuele ondersteuning
	tot hen of tot hun leeftijdsgroep gericht
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente voegwoorden
	elementaire tekststructuur
	korte teksten
	ook met redundante informatie
Woordenschat en taalvariëteit	
	frequente woorden
	eenduidig in de context
	Standaardtaal
	informeel en formeel
<i>volgende taken beschrijvend uitvoeren:</i>	
HD 5	het onderwerp in informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen
HD 6	de hoofdgedachte in informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten bepalen
HD 7	de gedachtegang van prescriptieve en narratieve teksten bepalen
HD 8	gevraagde informatie uit informatieve en narratieve teksten selecteren
HD 9	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	<ul style="list-style-type: none"> - ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen, geconcentreerd blijven luisteren - het leesdoel bepalen - ondersteunend visueel materiaal gebruiken - over de inhoud van de tekst hypothesen vormen - de vermoedelijke betekenis van transparante woorden afleiden - de vermoedelijke betekenis van onbekende woorden uit de context: <ul style="list-style-type: none"> - afleiden - verwoorden - wat onduidelijk is herlezen - een woordenlijst of een woordenboek raadplegen
SPREKEN	
<i>in teksten met de volgende kenmerken</i>	

Onderwerp	
	Concreet eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties met en zonder visuele ondersteuning
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente verbindingswoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	met een aanzet tot heldere uitspraak, zorgvuldige articulatie en natuurlijke intonatie
	Standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	met eventuele herhalingen en langere onderbrekingen
	langzaam tempo
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	Standaardtaal
	informeel en formeel
<i>volgende taken kopiërend uitvoeren:</i>	
HD 10	vooraf beluisterde woorden en zinnen nazeggen
HD 11	vooraf beluisterde en/of gelezen informatieve, prescriptieve, narratieve en artistiek-literaire teksten luidop lezen
<i>volgende taken beschrijvend uitvoeren:</i>	
HD 12	met enige ondersteuning informatieve en narratieve teksten in de vorm van een opsomming navertellen
HD 13	met enige ondersteuning opsommend beschrijven: - een gebeurtenis - een verhaal - iets of iemand
HD 14	elementaire omgangsvormen en beleefdheidsconventies gebruiken
HD 15	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	- ondanks het feit dat ze niet alles kunnen uitdrukken, geconcentreerd blijven luisteren
	- het spreekdoel verwoorden
	- ondersteunende lichaamstaal gebruiken
	- ondersteunend visueel materiaal gebruiken
MONDELINGE INTERACTIE	
<i>in teksten met de volgende kenmerken</i>	
Onderwerp	
	Concreet eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	

	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties met en zonder visuele ondersteuning
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen en eenvoudig samengestelde zinnen met de meest frequente verbindingswoorden
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten
Uitspraak, articulatie, intonatie	
	met een aanzet tot heldere uitspraak, zorgvuldige articulatie en natuurlijke intonatie
	Standaardtaal
Tempo en vlotheid	
	met eventuele herhalingen en langere onderbrekingen
	langzaam tempo
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	Standaardtaal
	informeel en formeel
<i>volgende taken uitvoeren:</i>	
HD 16	deelnemen aan een gesprek door: - te luisteren naar vragen, antwoorden en uitspraken - erop te reageren - vragen te stellen - antwoorden te geven - uitspraken te doen
HD 17	elementaire omgangsvormen en beleefdheidsconventies gebruiken
HD 18	indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe: - ondanks het feit dat ze niet alles begrijpen of kunnen uitdrukken, geconcentreerd blijven luisteren - het doel van de interactie verwoorden - lichaamstaal gebruiken - vragen om: - langzamer te spreken - te herhalen - iets aan te wijzen - wat niet begrepen werd, verwoorden
SCHRIJVEN	
<i>in teksten met de volgende kenmerken</i>	
Onderwerp	
	Concreet
	eigen leefwereld en dagelijks leven
Taalgebruikssituatie	
	concrete en voor de leerlingen vertrouwde, relevante taalgebruikssituaties
Structuur-samenhang-lengte	
	korte enkelvoudige zinnen
	elementaire tekststructuur
	zeer korte teksten

Uitspraak, articulatie, intonatie	
Tempo en vlotheid	
Woordenschat en taalvariëteit	
	zeer frequente woorden uit de woordvelden, vaste frasen en standaarduitdrukkingen
	Standaardtaal
	informeel en formeel
<i>volgende taken kopiërend uitvoeren:</i>	
HD 19	een tekst foutloos overschrijven
<i>volgende taken beschrijvend uitvoeren:</i>	
HD 20	een tekst met gegeven woorden aanvullen
HD 21	aan de hand van aangereikte bouwstenen een tekst samenstellen
HD 22	Indien nodig passen de leerlingen volgende strategieën toe:
	- de schrijftaak geconcentreerd uitvoeren - het schrijfdoel verwoorden - de eigen tekst nakijken
Kennis	
HD 23	bij het uitvoeren van taaltaken onderstaande lexicale en grammaticale elementen functioneel inzetten:
a)	vorm, betekenis en reëel gebruik in context van woorden en woordcombinaties uit de woordvelden die de taaltaken en de taalgebruikssituaties vereisen:
	<i>persoonlijke gegevens</i> naam, leeftijd, adres, telefoon, dichte familie, kleding, gezondheid, lichaamsdelen, uiterlijke kenmerken, huisdieren
	<i>dagelijks leven</i> huis, vrijetijdsbesteding, school, klas, de klasafspraken en -instructies, schoolmateriaal, verplaatsingen, boodschappen doen
	<i>relatie tot de anderen</i> zich voorstellen, iemand voorstellen, begroeten, bedanken, feliciteren, beleefdheidsrituelen, gevoelens uitdrukken
	<i>eten en drinken</i> wat men eet of drinkt, de maaltijden
	<i>tijd, ruimte, natuur</i> jaar, seizoenen, maanden, dagen, uuraanduidingen, tijdsmarkeerders, feesten, dieren het weer functiewoorden: voorzetsels en voegwoorden hoeveelheidsaanduidingen: hoofdtelwoorden en frequente rangtelwoorden
b)	grammaticale constructies:
	<i>morfologisch domein</i>
	<i>zelfstandige naamwoorden: genus, getal, overeenkomst</i>
	<i>Lidwoorden</i>
	<i>bijvoeglijk gebruikte woordsoorten:</i>
	bijvoeglijke naamwoorden

	bezittelijke voornaamwoorden
	aanwijzende voornaamwoorden
	<i>Infinitieven</i>
	<i>werkwoordsvormen en de tijdmarkeerders in functie van communicatie in de tegenwoordige tijd en de "futur proche"</i>
	<i>zeer frequente vormen van de "passé composé"</i>
	<i>syntactisch domein</i>
	<i>eenvoudige bevestigende, ontkennende en vragende zinnen</i>
	<i>persoonlijke voornaamwoorden als onderwerp</i>
Algemeen	
HD 24	hun bedenkingen verwoorden over taal en taalgebruik binnen de vermelde taalgebruikssituaties om zo hun functionele en ondersteunende kennis uit te breiden
HD 25	bij het luisteren, lezen, spreken, interacties en schrijven in het Frans, hun durf en bereidheid uiten
HD 26	hun bereidheid om te streven naar taalverzorging uiten
HD 27	hun belangstelling voor de aanwezigheid van moderne vreemde talen binnen en buiten de eigen leefwereld uiten

2 Leergebied ICT

nr.	HOOFDDOELEN
De leerlingen kunnen:	
HD 1	tijdens het leren, met een positieve houding, ICT gebruiken
HD 2	ICT op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier gebruiken
HD 3	zelfstandig in een door ICT ondersteunde leeromgeving oefenen
HD 4	zelfstandig in een door ICT ondersteunde leeromgeving leren
HD 5	ICT gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven
HD 6	met behulp van ICT voor hen bestemde digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren
HD 7	ICT gebruiken bij het voorstellen van informatie aan anderen
HD 8	ICT gebruiken om op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier te communiceren

3 Leergebied LEREN LEREN

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
HD 1	losse gegevens verwerven en gebruiken door ze betekenis te geven en te memoriseren.	TD 1.a	visuele, auditieve, motorische, smaak- en geurinformatie verwerven en verwerken
		TD 1.b	de systematische en gerichte (met oog voor relevante details) waarnemingen uiten

		TD 1.c	informatie correct: - verwoorden - gebruiken
		TD 1.d	nieuwe informatie/ervaringen met reeds verworven informatie/ervaringen verbinden
		TD 1.e	relevante informatie geconcentreerd en doelgericht: - verwerven - verwerken
		TD 1.f	creatief en flexibel informatie: - verwerken - gebruiken
		TD 1.g	gepaste onthoudstrategieën gebruiken
		TD 1.h	de mate van beheersing van informatie controleren
		TD 1.i	evaluatiecriteria verwoorden
		TD 1.j	de eigen reflecties over de verworven informatie en de gebruikte methode verwoorden
		TD 1.k	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		TD 1.l	de reflecties vóór, tijdens en na de informatieverwerking en uitvoering verwoorden
		TD 1.m	stelselmatig zelfontdekkend leren
		TD 1.n	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		TD 1.o	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
HD 2	op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken	TD 2.a	gepaste informatiebronnen raadplegen
		TD 2.b	gepaste zoekstrategieën gebruiken
		TD 2.c	voor het verwerken, alle relevante informatie verwerven
HD 3	op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken	TD 3.a	visuele, auditieve, motorische, smaak- en geurinformatie verwerven en verwerken
		TD 3.b	relevante informatie geconcentreerd en doelgericht: - verwerven - verwerken
		TD 3.c	creatief en flexibel informatie: - verwerken - gebruiken

		TD 3.d	de reflecties vóór, tijdens en na de informatieverwerking verwoorden
		TD 3.e	gepaste onthoudstrategieën gebruiken
		TD 3.f	gepaste zoekstrategieën gebruiken
		TD 3.g	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		TD 3.h	stelselmatig zelfontdekkend leren
		TD 3.i	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		TD 3.j	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
HD 4	eenvoudige problemen op systematische en inzichtelijke wijze oplossen.	TD 4.a	een probleem: - identificeren - exploreren - analyseren
		TD 4.b	verschillende oplossingswijzen voor een probleem verwoorden
		TD 4.c	de beste oplossingswijze en oplossing: - selecteren - verwoorden
		TD 4.d	de gekozen oplossingswijze correct uitvoeren
		TD 4.e	de oplossingswijze en oplossing controleren
		TD 4.f	over een doorgemaakt probleemoplossingsproces reflecteren
		TD 4.g	nieuwe met eerdere ervaringen verbinden
		TD 4.h	verworven competenties automatisch en adequaat in verschillende situaties toepassen
		TD 4.i	algemene en bruikbare principes, wetmatigheden en regels in verschillende situaties zoeken
		TD 4.j	de reflecties vóór, tijdens en na het probleemoplossend handelen, verwoorden
		TD 4.k	stelselmatig zelfontdekkend leren
		TD 4.l	stelselmatig inzichtelijk en abstract leren en denken
		TD 4.m	creatief en flexibel problemen oplossen
HD 5		<i>Voorspellen</i>	

stelselmatig hun lessen, taken en opdrachten plannen en organiseren én hun eigen leerproces controleren en bijsturen	TD 5.a	problemen die zich voordoen bij het plannen en organiseren van lessen, taken en opdrachten - waarnemen - verwoorden
	TD 5.b	de te verwachten moeilijkheden spontaan verwoorden
	TD 5.c	de nodige tijd voor het voltooien van (deel)taken spontaan verwoorden
	TD 5.d	(leer)problemen signaleren en ondersteuning vragen
	<i>Plannen</i>	
	TD 5.e	de concrete opdracht verwoorden
	TD 5.f	een (stappen)plan met prioriteiten maken
	TD 5.g	het opgemaakte (stappen)plan uitvoeren
	TD 5.h	plannings- en ordeningsstrategieën efficiënt gebruiken
	<i>Zelfreguleren en evalueren</i>	
	TD 5.i	gepaste doelstellingen formuleren
	TD 5.j	realistische (tussen)doelen bereiken
	TD 5.k	de reflecties over het eigen denken en handelen uiten
	TD 5.l	over het doorlopen leerproces reflecteren
	TD 5.m	de opvattingen, het (leer)proces en product, indien nodig, bijsturen
	TD 5.n	(toevallige) oorzaken van succes/mislukken onderscheiden
	TD 5.o	de eigen mogelijkheden en beperkingen (aandacht, geheugen, ...) tijdens het leerproces verwoorden
	TD 5.p	de vorderingen in het eigen leerproces verwoorden
	TD 5.q	(toevallige) oorzaken van succes/mislukken aan zichzelf of de ander(en) toeschrijven
	TD 5.r	de manier waarop de eigen leermoeilijkheden aangepakt of gecompenseerd kunnen worden, verwoorden
	<i>Kennis over het leren</i>	
	TD 5.s	elementaire werking van geheugen en aandacht verwoorden
	TD 5.t	leerervaringen verwoorden

		TD 5.u	de eigen (zelfstandige) werkwijze tonen en/of verwoorden
		TD 5.v	de nood aan herhaling tijdens het leerproces verwoorden
		TD 5.w	gemaakte fouten in nieuwe leersituaties vermijden
		TD 5.x	zelf formulecriteria formuleren
HD 6	De leerlingen kunnen op hun niveau leren met: - nauwkeurigheid - efficiëntie - wil tot zelfstandigheid - kritische zin - houding van openheid - voldoende zelfvertrouwen	TD 6.a	stelselmatig efficiënt en effectief werken
		TD 6.b	nauwkeurig en volgens regels en afspraken werken
		TD 6.c	stelselmatig zelfstandig leren
		TD 6.d	geduldig en met doorzetting leren/werken
		TD 6.e	stelselmatig kritisch met informatie en problemen omgaan
		TD 6.f	omgaan met feedback en feedback aanwenden

4 Leergebied LICHAMELIJKE OPVOEDING

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
Motorische competenties			
FUNDAMENTELE BASISCOMPETENTIES-ZELFREDZAAMHEID IN KINDGERICHTE BEWEGINGSSITUATIES			
<i>Lichaams- en bewegingsbeheersing</i>			
HD 1	de motorische basisbewegingen op een voldoende flexibele en verfijnde wijze aanwenden in gevarieerde en complexe bewegingssituaties	TD 1.a	zich doorheen diverse ruimtelijke hindernissen bewegen
		TD 1.b	het evenwicht in verplaatsingen en bij houdingen op diverse steunvlakken behouden
		TD 1.c	het eigen lichaamsgewicht door middel van landen en vallen, veilig opvangen
		TD 1.d	aan hun mogelijkheden aangepast materiaal: - heffen - dragen - verplaatsen
		TD 1.e	voor verschillende basisbewegingen de ledenmaten functioneel en gecoördineerd inschakelen
		TD 1.f	verschillende basisbewegingen combineren

		TD 1.g	tijdens het bewegen het spontaan rekening houden met de opbouw, de grenzen en de verhoudingen van het lichaam tonen
		TD 1.h	in veranderde houdings- en ruimtelijke omstandigheden de ervaring van een gelijkblijvende lichaamsopbouw en -organisatie uiten
<i>Verantwoord en veilig bewegen</i>			
HD 2	veiligheidsafspraken naleven	TD 2.a	veilig in hun leefomgeving bewegen
HD 3	de gevaren en de risico's van bewegingssituaties: - uiten - inschatten - signaleren	TD 3.a	gevaarlijke situaties herkennen en gepast reageren
		TD 3.b	elementaire regels om zichzelf en anderen te beschermen: - verwoorden - toepassen
		TD 3.c	hun impulsiviteit in bewegingssituaties beheersen
<i>Voorkeurlichaamszijde, lichaamsopbouw, lichaamsbesef</i>			
HD 4	hun voorkeurhand en -voet: - tonen - efficiënt gebruiken		
HD 5	hun voorkeurzijde om te wenden en te draaien rond de lengteas: - uiten - gebruiken	TD 5.a	bij zichzelf de linker- en de rechterkant aanduiden
		TD 5.b	bij zichzelf de beide lichaamshelften aanduiden
HD 6	in het bewegen intuïtief en bewust uiting geven aan: - aanvoelen - omgaan (rekening houdend met de eigen lichaamskenmerken, mogelijkheden en beperkingen)	TD 6.a	de verschillende lichaamsdelen bij zichzelf benoemen
		TD 6.b	eigen mogelijkheden en begrenzingen benoemen
		TD 6.c	links en rechts op een voorwerp of een andere persoon overdragen
		TD 6.d	zonder de beweging effectief uit te voeren (bewegings- en houdingsvoorstelling), de bewegingen die moeten worden uitgevoerd om een opdracht te volbrengen, verwoorden
<i>Rustervaringen</i>			
HD 7	de ademhaling en spieren in rust controleren		
HD 8	een sfeer van rust creëren	TD 8.a	een sfeer van rust overnemen
		TD 8.b	rustervaringen om lichaamsgevoeligheid (proprioceptie) te bevorderen, benutten

<u>Extra tussendoelen 'Ruimte- en tijdsfactoren'</u>			
		TD 9.a	zichzelf, anderen of voorwerpen in de ruimte lokaliseren
		TD 10.a	tijdens het bewegen plaatsaanduidingen en ruimtelijke afbakeningen aanduiden
		TD 11.a	tijdens het bewegen de manier waarop adequaat wordt omgegaan met tijdsduur, richting en te overbruggen afstand verwoorden
		TD 12.a	in bewegingssituaties het gepaste tempo tonen
		TD 13.a	in bewegingssituaties het gelijktijdig gebruik van verschillende ruimte- en/of tijdsfactoren uiten
		TD 14.a	het eigen bewegen op zowel de verplaatsingsrichting als op de bewegingssnelheid van personen of voorwerpen afstemmen
GROOTMOTORISCHE VAARDIGHEDEN EN ACTIES IN GEVARIEERDE SITUATIES			
<i>Variante vormen van basisbewegingen, al dan niet gebruikmakend van toestellen-grootmotorische basisbewegingen</i>			
HD 15	op de grond en over diverse soorten toestellen balanceren		
HD 16	in omgekeerde houding hangen en steunen		
HD 17	vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren	TD 17.a	verschillende vormen van springen uitvoeren
HD 18	verschillende vormen van rollen uitvoeren		
HD 19	aan een toestel draaibewegingen rond de breedte-as uitvoeren		
HD 20	diverse klimtoestellen: - opklimmen - veilig ervan afdalen		
HD 21	hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand		
HD 22	op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen	TD 22.a	verschillende voorwerpen op diverse manieren vangen
<u>Extra tussendoelen 'grootmotorische basisbewegingen'</u>			
		TD 23.a	met betrekking tot de kind-eigen bewegingscultuur een toenemende bedrevenheid in basisbewegingen tonen

		TD 24.a	onder tijdsdruk bij grootmotorische activiteiten efficiënt bewegen
<i>Spel en sportspel</i>			
HD 25	fundamentele bewegingsvaardigheden die nodig zijn om een eenvoudig bewegingsspel zinvol te kunnen spelen in eenvoudige sport- en spelsituaties, beheersen	TD 25.a	fundamentele bewegingsvaardigheden die nodig zijn om een eenvoudig bewegings- of sportspel te kunnen spelen, beheersen
HD 26	eenvoudige spelideeën in eenvoudige bewegingsspelen uitvoeren		
HD 27	in een spel: - inleving uiten - verschillende rollen waarnemen en verwoorden		
HD 28	elementaire tactische principes: - verwoorden - toepassen in verwante spelen - in een eenvoudig tactisch plannetje afspreken en uitvoeren		
HD 29	de afgesproken spelregels toepassen en de sancties bij overtredingen aanvaarden		
<i>Ritmisch en expressief bewegen</i>			
HD 30	bewegingsvormen op een opgelegd ritme uitvoeren	TD 30.a	bewegingen op een opgelegd metrum of ritme uitvoeren
HD 31	een danscombinatie (een aantal bewegingspatronen achter elkaar): - onthouden - zonder aanwijzingen uitvoeren		
<i>Beweging in verschillende milieus</i>			
HD 32	op een aangepaste manier in de vrije natuur bewegen		
HD 33	ongeremd en spelend in het water bewegen		
HD 34	veilig in het water: - bewegen - zwemmen	TD 34.a	zich veilig in het water voelen
KLEINMOTORISCHE VAARDIGHEDEN IN GEVARIEERDE SITUATIES			
HD 35	klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties	TD 35.a	een toenemende bedrevenheid in het functioneel aanwenden van kleinmotorische vaardigheden tonen

	voldoende nauwkeurig gedoseerd en ontspannen uitvoeren	TD 35.b	een correcte lichaamshouding, -tonus en differentiatie in de beweging van de bovenste ledematen aannemen
HD 36	de functionele grepen gedifferentieerd voor het hanteren van voorwerpen gebruiken	TD 36.a	onder tijdsdruk kleinmotorische taken tot een goed einde brengen
<u>Extra tussendoelen 'kleinmotorische basisbewegingen'</u>			
		TD 37.a	onder tijdsdruk bij kleinmotorische activiteiten efficiënt bewegen
		TD 38.a	onder tijdsdruk kleinmotorische taken tot een goed einde brengen
OPLOSSEN VAN KIND-AANGEPASTE BEWEGINGSPROBLEMEN			
HD 39	geconcentreerd met een bewegingstaak bezig zijn	TD 39.a	geconcentreerd met een probleem bezig blijven
HD 40	zelfstandig en op een creatieve manier naar een oplossing voor een bewegings- of spelprobleem zoeken	TD 40.a	naar een oplossing voor een bewegings- of spelprobleem zoeken
HD 41	zelfstandig materiaal: - kiezen - opzetten	TD 41.a	in een logische sequentie handelen
HD 42	zelfstandig bekende oefenen spelvormen: - opstarten - op gang houden		
HD 43	zichzelf vragen stellen over de aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem en op basis daarvan een aanpak (bij)sturen	TD 43.a	over de aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem vragen stellen
		TD 43.b	geleerde bewegingsprincipes in andere bewegingssituaties toepassen
		TD 43.c	bij relevante terminologie in bewegingssituaties een toenemend begrijpen: - tonen - toepassen - verwoorden
		TD 43.d	met een gepast bewegingsantwoord reageren
		TD 43.e	het begrip van eenvoudige bewegingssituaties en speltaken uiten en er gepast op reageren

HD 44	uit verschillende sensorische prikkels die gelijktijdig worden waargenomen, de relevante prikkel selecteren	TD 44.a	zich op de relevante prikkel(s) concentreren
Extra tussendoelen 'opeenvolgende handelingen'			
		TD 45.a	doelgericht een beweging: - onderbreken - door een andere beweging laten opvolgen
		TD 46.a	een uitvoeringsvolgorde in een bepaalde opstelling van toestellen tonen
		TD 47.a	een aantal bewegingspatronen of opeenvolgende handelingen: - verwoorden - uitvoeren
Extra tussendoelen 'beweging als expressie- en communicatiemiddel'			
		TD 48.a	lichaamstaal als expressiemiddel aanwenden
		TD 49.a	lichaamstaal als communicatiemiddel gebruiken
Gezonde en veilige levensstijl			
HD 50	noties over eigen constitutie verwoorden en een correcte lichaamshouding ontwikkelen		
HD 51	om de motorische competenties te bereiken, uithouding, kracht, lenigheid, snelheid en spierspanning ontwikkelen	TD 51.a	om de motorische competenties te bereiken, de ontwikkelde uithouding, kracht, lenigheid, snelheid en spierspanning onderhouden
HD 52	de voldoening aan fysieke inspanning beleven en het langetermijneffect ervan verwoorden	TD 52.a	zich in spel en beweging uitleven
HD 53	het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten verwoorden	TD 53.a	vermoeidheidsverschijnselen: - herkennen - verwoorden
HD 54	mogelijke vormen van rollend en/of glijdend materiaal: - verwoorden - er veilig mee omgaan	TD 54.a	mogelijke vormen van rollend en/of glijdend materiaal: - verwoorden - er veilig mee omgaan - er zich veilig mee voortbewegen
Zelfconcept en het sociaal functioneren			
HD 55	bereid zijn een opdracht: - vol te houden - af te werken	TD 55.a	bereid zijn zich in te zetten voor een bewegingsopdracht

HD 56	de eigen inspanning en die van anderen: - inschatten - waarderen	TD 56.a	opdat iedereen zinvol kan deelnemen aan spel, anderen de ruimte geven om te spelen
HD 57	aan bewegingsactiviteiten in een geest van fair play deelnemen		
HD 58	de mogelijkheden om buiten de les lichamelijke opvoeding een voorkeursport te beoefenen, opsommen		
HD 59	spontaniteit, expressiviteit en echtheid op een sociaal aanvaarde wijze uiten	TD 59.a	de eigen persoonlijke stijl op een sociaal aanvaardbare wijze tonen
HD 60	ongecontroleerde en ongewenste uitingen bij zichzelf: - verwoorden - rechtzetten		
HD 61	bewegingsmateriaal op de geëigende manier gebruiken		
<u>Extra tussendoelen 'sociaal functioneren'</u>			
		TD 62.a	respectvol en zorgzaam omgaan met materiaal en kleding
		TD 63.a	binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen
		TD 64.a	spontaan overgaan tot het maken van eenvoudige afspraken binnen het functioneren in subgroepjes
<u>Extra tussendoel 'positieve bewegingsgezindheid'</u>			
		TD 65.a	belangstelling uiten om diverse bewegingssituaties te verkennen
<u>Extra tussendoelen 'positief en realistisch zelfbeeld'</u>			
		TD 66.a	voldoende zelfvertrouwen en durf uiten
		TD 67.a	het streven uiten naar maximale ontplooiingen van motorische en lichamelijke capaciteiten
<u>Extra tussendoel 'zich motorisch en emotioneel op een aanvaardbare wijze uiten'</u>			
		TD 68.a	de eigen bewegingsvormen en behendigheden op een sociaal aanvaardbare wijze uiten

5 Leergebied MUZISCHE VORMING

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
Beeld			
HD 1	door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel over beelden en beeldende kunst van vroeger, nu en verschillende culturen uiten.		
HD 2	door betasten en voelen (tactiel), kijken en zien (visueel): - impressies opdoen - impressies verwerken - over impressies praten		
HD 3	beeldinformatie: - beschrijven - interpretaties uiten - eigen (kritische) mening verwoorden	TD 3.a	verschillende beeldaspecten (kleur, lijn, vorm, vlak, en ritme): - onderscheiden - verwoorden
HD 4	plezier en voldoening in het beeldend vormgeven uiten		
HD 5	beeldende problemen oplossen, technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven op een manier die hen voldoening geeft	TD 5.a	verschillende beeldende en technische middelen: - aanwenden - gebruiken om tot beeldend te werk te komen
		TD 5.b	materialen en technieken onderscheiden door: - observaties te uiten - te exploreren - te experimenteren
		TD 5.c	in het gebruik van materialen en de toepassing van technieken (o.a. knippen, plakken, schilderen, boetseren, een lat hanteren ...) toenemende vaardigheden ontwikkelen
		TD 5.d	de materialen en technieken die in een beeldend werk gebruikt zijn, aanduiden
HD 6	tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.	TD 6.a	een gegeven onderwerp in een persoonlijke, authentieke creatie weergeven
Muziek			
HD 7	muziek beluisteren en ervaren, muzikale impressies uit de geluidsomgeving met	TD 7.a	het ritme in beluisterde muziek en de geluidsomgeving nabootsen
		TD 7.b	signalen in beluisterde muziek en in de geluidsomgeving aangeven

	aandacht voor enkele kenmerken van de muziek (klankeigenschap, functie/gebruikssituatie) uiten	TD 7.c	klankeigenschappen onderscheiden
		TD 7.d	de functie en gebruikssituatie van klanken, geluiden en muziek uiten
HD 8	klankbronnen en muziekinstrumenten (improviserend en experimenterend) uittesten op hun klankwaarde en daarvan in een muzikaal (samen)spel gebruikmaken	TD 8.a	met klank, stem, instrument experimenteren, verschillende klankbronnen op hun klankwaarde uittesten en in een muzikaal (samen)spel gebruiken
HD 9	voor hedendaagse muziek, muziek uit andere tijden, andere landen en culturen openstaan	TD 9.a	het gevarieerde muziekaanbod in de wereld van geluiden benoemen
		TD 9.b	muzikale impressies uit de geluidsomgeving uiten
HD 10	van zingen en musiceren genieten en als impuls voor nieuwe muzikale spelideeën of andere aanverwante expressiewijzen gebruiken	TD 10.a	met klank, stem, instrument experimenteren, verschillende klankbronnen op hun klankwaarde uittesten en in een muzikaal (samen)spel gebruiken
		TD 10.b	een toenemende stembeheersing ontwikkelen
		TD 10.c	eenvoudige afspraken bij samenspel of samenzang toepassen
		TD 10.d	ontdekken dat ze zelfstandig een eenvoudige compositie kunnen maken
		TD 10.e	met liederen en muziekfragmenten spelen
		TD 10.f	een aangepaste muzische techniek of werkvorm om een impressie over te brengen of een muzische creatie samen te stellen, kiezen
HD 11	praten over het zingen en musiceren vanuit het eigen muzikale aanvoelen		
Drama			
HD 12	de beleving van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten weergeven		
HD 13	spelvormen waarnemen en het inzicht dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten, uiten.	TD 13.a	de waarneming van verschillende spelvormen uiten
		TD 13.b	de meerwaarde van de juiste verhouding tussen woord en beweging expressief uiten
HD 14	geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven		

HD 15	spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren		
HD 16	visuele impressies, ervaringen, gevoelens, ideeën en fantasieën in spel uiten	TD 16.a	in een symbolisch spel zintuiglijke impressies, ervaringen, gevoelens, fantasieën en gedachten uiten
HD 17	een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren	TD 17.a	een aan de speelsituatie aangepaste spreektechniek (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) ontwikkelen
		TD 17.b	onderscheid tussen spel en werkelijkheid maken
		TD 17.c	verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren
HD 18	de beleving verwoorden van het eigen spel en dat van anderen, de keuze en het onderwerp van de spelvorm, erover praten en een kritische blik uiten		
Beweging			
HD 19	de beleving van lichaamstaal, beweging en dans uiten	TD 19.a	verschillende functies en betekenissen die beweging en dans kunnen hebben (eigen en ander culturen) aangeven
HD 20	een eenvoudig bewegingsverhaal met als vertrekpunt iets wat gehoord, gezien, gelezen, gevoeld of meegemaakt wordt, opbouwen	TD 20.a	met verschillende bewegingsmogelijkheden van het eigen lichaam experimenteren
HD 21	samenwerken met anderen om: - een eenvoudig dansverloop op te bouwen - al improviserend te reageren op elkaars beweging	TD 21.a	samen met anderen bewegen, waarbij al improviserend gereageerd wordt op elkaars beweging
HD 22	op een creatieve manier bewegen en daarbij één of meerdere basiselementen van de beweging (tijd, kracht, ruimte, lichaamsmogelijkheden) bespelen		
HD 23	nieuwe dansen met eenvoudige passen en figuren ontwerpen	TD 23.a	spontaan op muziek mee bewegen

HD 24	het kritisch bespreken van: - het inoefenen - de voorbereiding - het aanwenden van de lichaamstaal - het uitvoeren (vertoning) door henzelf en anderen		
Media			
HD 25	de waarneming van beeldsignalen beschrijven (om opvallend goede en minder geslaagde dingen te herkennen en doorzoeken)	TD 25.a	op geslaagde en minder geslaagde aspecten van audiovisuele boodschappen (van zichzelf en van anderen) reageren
HD 26	de ervaring dat een visueel beeld (al dan niet vergezeld van een nieuw geluid) steeds een nieuwe werkelijkheid kan oproepen, uiten	TD 26.a	op veranderingen (in beeld en geluid) in een audiovisuele boodschap reageren
HD 27	soorten van eenvoudige hedendaagse audiovisuele opname- en weergavetoestellen (informatiedragers): - aanwijzen - benoemen - creatief bedienen		
HD 28	een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativerende plaats toekennen	TD 28.a	zelf een audiovisuele boodschap maken met tekens, kleuren, vormen, gebaren, bewegingen, woorden, geluiden ...
		TD 28.b	het audiovisuele aanbod plaatsen in zijn context
		TD 28.c	een bewuste keuze binnen het audiovisuele aanbod maken
HD 29	eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.	TD 29.a	bij het experimenteren de wederzijdse beïnvloeding van klanken, beelden en bewegingen vaststellen
		TD 29.b	het verschil in interpretatie in een audiovisuele boodschap aangeven
		TD 29.c	eenvoudige audiovisuele informatie uit de eigen omgeving aanwijzen
		TD 29.d	informatie uit de eigen omgeving onderzoeken en vergelijken
<u>Overkoepelende hoofddoelen en tussendoelen</u>			
HD 30	ontdekkingen van nieuwe dingen uit hun omgeving beschrijven	TD 30.a	alertheid en openheid voor nieuwe dingen uit hun omgeving tonen
HD 31	de perceptie (zonder vooroordelen) van het kijken en luisteren naar kunst beschrijven	TD 31.a	op kunstuitingen reageren

HD 32	het plezier in het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen, tonen	TD 32.a	het plezier in het muzisch handelen tonen
		TD 32.b	het plezier van fantasie, originaliteit, creativiteit en zelfexpressie in het maken van 'kunstwerken' aangeven
		TD 32.c	zich muzisch in een sociaal aanvaardbare context uiten
		TD 32.d	op een speelse manier omgaan met beeldtaal, klanktaal, lichaamstaal, woordtaal en audiovisuele taal
HD 33	het vertrouwen op de eigen expressiemogelijkheden uiten en durven hun creatieve uitingen tonen	TD 33.a	het vertrouwen op de eigen expressiemogelijkheden uiten
		TD 33.b	eigen fantasierijke en inventieve uitingen durven tonen
		TD 33.c	de vormgevingsmogelijkheden en beperkingen van materialen en beelden, instrumenten en klanken, bewegingen en lichaamstaal, woorden en stem uiten
D 34	het respect voor uitingen van leeftijdgenoten (eigen en andere culturen) uiten.	TD 34.a	zich openstellen voor kunst

6 Leergebied NEDERLANDS

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
Luisteren			
DE INFORMATIE ACHTERHALEN IN: (VERWERKINGSNIVEAU = BESCHRIJVEN)			
HD 1	een voor hen bestemde mededeling met betrekking tot het school- en klasgebeuren	TD 1.a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		TD 1.b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren
HD 2	een voor hen bestemde informatieve radio-uitzending	TD 2.a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		TD 2.b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren
HD 3	een uiteenzetting of instructie van een medeleerling, bestemd voor de leerkracht	TD 3.a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		TD 3.b	voor hen bestemde boodschappen interpreteren
HD 4	een telefoongesprek	TD 4.a	de functie van taal ondersteund door lichaamstaal, beeld of geluid illustreren
		TD 4.b	het begrip van voor hen bestemde boodschappen uiten

DE INFORMATIE ORDENEN BIJ: (VERWERKINGSNIVEAU = STRUCTUREREN)			
HD 5	een uiteenzetting of instructie van de leerkracht op persoonlijke en overzichtelijke wijze	TD 5.a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		TD 5.b	het begrip van verhaal aantonen
		TD 5.c	oorzaak en gevolg in het verhaal onderscheiden
		TD 5.d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
		TD 5.e	het begrip van kritiek in gesprekken aantonen
		TD 5.f	het begrip van argumenten in een discussie aantonen
HD 6	een voor hen bestemde instructie voor een buitenschoolse situatie op persoonlijke en overzichtelijke wijze	TD 6.a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		TD 6.b	het begrip van verhaal aantonen
		TD 6.d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
HD 7	een voor hen bestemde informatieve tv-uitzending op persoonlijke en overzichtelijke wijze	TD 7.a	eenvoudige instructies, eventueel ondersteund door lichaamstaal, interpreteren
		TD 7.b	het begrip van verhaal aantonen
		TD 7.c	oorzaak en gevolg in het verhaal onderscheiden
		TD 7.d	hoofd- en bijzaken in een verhaal onderscheiden
		TD 7.e	het begrip van kritiek in gesprekken aantonen
		TD 7.f	het begrip van argumenten in een discussie aantonen
OP BASIS VAN, HETZIJ DE EIGEN MENING, HETZIJ INFORMATIE UIT ANDERE BRONNEN, DE INFORMATIE BEOORDELEN DIE VOORKOMT IN: (VERWERKINGSNIVEAU = BEOORDELEN)			
HD 8	een discussie met bekende leeftijdgenoten		
HD 9	een gesprek met bekende leeftijdgenoten		
HD 10	een door leeftijdgenoten geformuleerde oproep		
<i>Algemeen</i>			
		TD 11.a	een adequate luisterbereidheid tonen
		TD 12.a	gepast reageren op wat ze horen
<i>Taalbeschouwing</i>			
		TD 13.a	het verschil tussen zender en ontvanger aangeven
		TD 14.a	verschillende betekenissen van woorden naargelang de context verhelderen
		TD 15.a	soorten zinnen onderscheiden

		TD 16.a	het verschil tussen dialect en Standaardnederlands aangeven
HD 17	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		
HD 18	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen		
		<i>Taalvorm</i>	
		TD 19.a	de spraakklanken herkennen
		TD 20.a	hun kennis van de voornaamste morfologische aspecten van taal inzetten
		TD 21.a	hun kennis van de voornaamste syntactische aspecten van taal inzetten
<i>Luisterstrategieën</i>			
HD 22	zich op aspecten van de luistertaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren	TD 22.a	luisterstrategieën hanteren
HD 23	hun manier van luisteren op het luisterdoel afstemmen	TD 23.a	luisterstrategieën hanteren
HD 24	tijdens het luisteren hun aandacht voor het te bereiken doel behouden	TD 24.a	luisterstrategieën hanteren
HD 25	het resultaat in het licht van het luisterdoel beoordelen	TD 25.a	luisterstrategieën hanteren
HD 26	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte luisterstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden	TD 26.a	luisterstrategieën hanteren
<i>Taalinhoud</i>			
		TD 27.a	de betekenis van woorden in situaties binnen de eigen leefwereld verduidelijken
		TD 28.a	de betekenis van woorden die naar iets concreets verwijzen, verduidelijken

		TD 29.a	de betekenis van de voornaamste begrippen verduidelijken
		TD 30.a	de voornaamste tijd- en ruimteaanduidingen herkennen
		TD 31.a	de voornaamste woordsoorten herkennen
		TD 32.a	tegenstellingen en synoniemen herkennen
		TD 33.a	enkelvoudige zinnen herkennen
		TD 34.a	semantische relaties herkennen
		TD 35.a	gebiedende taal in zinnen herkennen
		TD 36.a	een negatie herkennen
		TD 37.a	eenvoudige vraagzinnen herkennen
		TD 38.a	samengestelde zinnen herkennen
		TD 39.a	woorden die betekenis geven aan relaties tussen woorden en zinnen herkennen
		TD 40.a	voldoende passieve woordenschat inzetten
<i>Taalgebruik</i>			
HD 41	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie) reflecteren		
HD 42	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en		

	henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving		
<i>Taalsysteem</i>			
HD 43	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: - klanken, woorden, zinnen, teksten - betekenissen		
Spreken			
HET GEPASTE TAALREGISTER HANTEREN ALS ZE: (VERWERKINGSNIVEAU = BESCHRIJVEN)			
HD 44	aan leeftijdgenoten over zichzelf informatie verschaffen	TD 44.a	taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
HD 45	aan iemand om ontbrekende informatie vragen	TD 45.a	taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
HD 46	over een op school behandeld onderwerp aan de leerkracht verslag uitbrengen	TD 46.a	taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
HD 47	in een telefoongesprek informatie uitwisselen	TD 47.a	taal functioneel in alledaagse situaties gebruiken
HET GEPASTE TAALREGISTER HANTEREN ALS ZE: (VERWERKINGSNIVEAU = STRUCTUREREN)			
HD 48	vragen van de leerkracht in verband met een behandeld onderwerp beantwoorden	TD 48.a	taal gebruiken om tot interactie te komen
		TD 48.b	taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie

		TD 48.c	relevante dingen over zichzelf vertellen
		TD 48.d	de eigen mening verwoorden
HD 49	van een behandeld onderwerp of een beleefd voorval een verbale/non-verbale interpretatie brengen die door leeftijdgenoten begrepen wordt	TD 49.a	een verhaal navertellen
		TD 49.b	relevante dingen over zichzelf vertellen
		TD 49.c	een verhaal vertellen
		TD 49.d	de eigen mening verwoorden
HD 50	bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten	TD 50.a	taal gebruiken om tot interactie te komen
		TD 50.b	taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie
		TD 50.c	de eigen mening verwoorden
HD 51	een instructie geven zodat iemand die vertrouwd is met de situatie ze kan uitvoeren	TD 51.a	taal gebruiken om tot interactie te komen
		TD 51.b	taal gebruiken die aansluit bij de leersituatie
HET GEPASTE TAALREGISTER HANTEREN ALS ZE OP BASIS VAN VERGELIJKING, HETZIJ MET HUN EIGEN MENING, HETZIJ MET ANDERE BRONNEN: (VERWERKINGSNIVEAU = BEOORDELEN)			
HD 52	in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen		
HD 53	tijdens een discussie met bekende volwassenen over een behandeld onderwerp passende argumenten naar voren brengen		
<i>Algemeen</i>			
		TD 54.a	spreekdurf tonen
		TD 55.a	bereidheid tonen om over het eigen spreekgedrag te reflecteren
		TD 56.a	respect voor de gesprekspartners tonen
<i>Taalbeschouwing</i>			
		TD 57.a	de eigen taal aanpassen naargelang de context
		TD 58.a	hulpmiddelen gebruiken om zich te verduidelijken
HD 59	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		

HD 60	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen	
<i>Taalvorm</i>		
		TD 61.a met correct monddrag spreken
		TD 62.a zich verstaanbaar uitdrukken
		TD 63.a morfologische aspecten correct gebruiken
		TD 64.a woorden samenvoegen tot woordgroepen die een zinsdeel vormen
		TD 65.a woorden samenvoegen tot woordgroepen en zinnen
		TD 66.a zinsdelen samenvoegen tot zinnen
<i>Spreekstrategieën</i>		
HD 67	zich op aspecten van de spreektaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren	
HD 68	hun manier van spreken afstemmen op het spreekdoel en op de luisteraar	
HD 69	tijdens het spreken hun aandacht voor het te bereiken doel behouden	
HD 70	het resultaat in het licht van het spreekdoel beoordelen	
HD 71	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte spreekstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden	
<i>Taalinhoud</i>		
		TD 72.a voldoende actieve woordenschat inzetten
		TD 73.a voldoende woordsoorten gebruiken
		TD 74.a hun kennis van semantische relaties inzetten
<i>Taalgebruik</i>		

HD 75	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands reflecteren op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie)		
HD 76	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 		
<i>Taalsysteem</i>			
HD 77	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: <ul style="list-style-type: none"> - klanken, woorden, zinnen, teksten - betekenissen 		
Nederlands - lezen			
DE INFORMATIE ACHTERHALEN IN: (VERWERKINGSNIVEAU = BESCHRIJVEN)			

HD 78	voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard	TD 78.a	het begrip van een geschreven tekst verwoorden
		TD 78.b	uit teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
HD 79	de gegevens in schema's en tabellen ten dienste van het publiek	TD 79.a	uit teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
HD 80	voor hen bestemde teksten in tijdschriften	TD 80a	het begrip van een geschreven tekst verwoorden
		TD 80b	u.it teksten: - informatie achterhalen - informatie beoordelen - informatie functioneel gebruiken
DE INFORMATIE ORDENEN DIE VOORKOMT IN: (VERWERKINGSNIVEAU = STRUCTUREREN)			
HD 81	voor hen bestemde school- en studieteksten en instructies bij schoolopdrachten	TD 81.a	elementen en relaties in de tekst herkennen
		TD 81.b	gebruiksaanwijzingen en instructies toepassen
HD 82	informatie in voor hen bestemde verhalen, kinderromans, dialogen, gedichten, kindertijdschriften en jeugencyclopédieën	TD 82.a	elementen en relaties in de tekst benoemen
		TD 82.b	bronnen: - raadplegen - er informatie uit halen
OP BASIS VAN, HETZIJ DE EIGEN MENING, HETZIJ INFORMATIE UIT ANDERE BRONNEN, INFORMATIE BEOORDELEN DIE VOORKOMT IN: (VERWERKINGSNIVEAU = BEOORDELEN)			
HD 83	verschillende voor hen bestemde brieven of uitnodigingen	TD 83.a	een tekst beoordelen
HD 84	reclame teksten die rechtstreeks verband houden met hun leefwereld	TD 84.a	een tekst beoordelen
<i>Algemeen</i>			
		TD 85.a	bereidheid tonen om een adequate leesattitude te ontwikkelen
		TD 86.a	bereidheid tonen om over het eigen leesgedrag te reflecteren
<i>Taalbeschouwing</i>			
		TD 87.a	de variatie in taalgebruik tussen zakelijke teksten, verhalende teksten en poëzie herkennen
		TD 88.a	de structuur van een tekst herkennen

HD 89	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten		
HD 90	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen		
<i>Taalvorm</i>			
		TD 91.a	pictogrammen: - identificeren - er adequaat op reageren
		TD 92.a	grafemen: - visueel herkennen - onderscheiden
		TD 93.a	morfologische aspecten correct gebruiken
		TD 94.a	de structuur van een zin herkennen
<i>Leesstrategieën</i>			
		TD 95.a	efficiënte leesstrategieën bij het aanvankelijk lezen inzetten
		TD 96.a	door analyse en synthese lezen
		TD 97.a	door herkenning van woorden of woorddelen lezen
		TD 98.a	door directe woord- en woordgroep-herkenning vlot lezen
		TD 99.a	efficiënte leesstrategieën bij het voortgezet lezen inzetten
HD 100	zich op aspecten van de leestaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren		
HD 101	hun manier van lezen op het leesdoel afstemmen		
HD 102	tijdens het lezen hun aandacht voor het te bereiken doel behouden		
HD 103	het resultaat in het licht van het leesdoel beoordelen		
HD 104	op hun niveau over de door hen gebruikte leesstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden reflecteren		

<i>Leestechische aspecten</i>			
		TD 105.a	leestechische vaardigheden efficiënt inzetten
		TD 106.a	met een goede leeshouding lezen
		TD 107.a	hardop lezen
<i>Taalinhoud</i>			
		TD 108.a	nuttige compensatievaardigheden hanteren
		TD 109.a	verschillende soorten zinnen onderscheiden
		TD 110.a	verschillende tekstsoorten onderscheiden
		TD 111.a	relaties tussen zinnen in een tekst herkennen
		TD 112.a	de hoofdgedachte in een tekst achterhalen
<i>Taalgebruik</i>			
HD 113	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands reflecteren op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie)		
HD 114	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over: <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 		

Taalsysteem

HD 115	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot: - woorden, zinnen, teksten - spellingvormen - betekenissen		
Schrijven			
(VERWERKINGSNIVEAU = KOPIËREN)			
HD 116	overzichten, aantekeningen, mededelingen op- en overschrijven	TD 116.a	eenvoudige schriftelijke informatie kopiëren
		TD 116.b	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		TD 116.c	creativiteit bij het schrijven inzetten
		TD 116.d	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen
(VERWERKINGSNIVEAU = BESCHRIJVEN)			
HD 117	een oproep, een uitnodiging of een instructie aan leeftijdgenoten richten	TD 117.a	hun taalkeuze met het oog op het publiek aanpassen
		TD 117.b	over de gebruikte schrijfstrategieën (opdelen van een schrijftaak in deeltaken en planning/formulering) reflecteren
		TD 117.c	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		TD 117.d	creativiteit bij het schrijven inzetten
		TD 117.e	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen
(VERWERKINGSNIVEAU = STRUCTUREREN)			
HD 118	een brief schrijven aan een bekende om een persoonlijke boodschap of belevens over te brengen		
HD 119	voor een bekend persoon een verslag van een verhaal, een gebeurtenis of een informatieve tekst schrijven		
HD 120	een formulier met informatie over henzelf invullen		
HD 121	op vragen over verwerkte inhouden schriftelijk antwoorden		
HD 122	voor het realiseren van de bovenstaande ontwikkelingsdoelen:		

	<ul style="list-style-type: none"> - rekening houdend met handschrift en de lay-out van teksten verzorgen - spellingsafspraken en -regels toepassen: <ul style="list-style-type: none"> <i>woorden met vast woordbeeld:</i> <ul style="list-style-type: none"> klankzuivere woorden, hoogfrequente niet-klankzuivere woorden <i>woorden met veranderlijk woordbeeld (regelwoorden):</i> <ul style="list-style-type: none"> werkwoorden klinker in open/gesloten lettergreep verdubbeling medeklinker niet-klankzuivere eindletter <i>hoofdletters</i> <i>interpunctietekens . , ? ! :</i> 									
HD 123	<ul style="list-style-type: none"> bij het realiseren van de ontwikkelingsdoelen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes ontwikkelen: <ul style="list-style-type: none"> - luister-, spreek-, lees- en schrijfbereidheid - plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven - bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees- en schrijfgedrag - bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies - weerbaarheid 									
<i>Algemeen</i>										
		<table border="1"> <tr> <td style="width: 100px;">TD 124.a</td> <td>schrijven als het van hen verlangd wordt</td> </tr> <tr> <td>TD 125.a</td> <td>schrijven om iets voor henzelf te verkrijgen</td> </tr> <tr> <td>TD 126.a</td> <td>spontaan schrijven ter communicatie</td> </tr> <tr> <td>TD 127.a</td> <td>hun tekst nalezen en indien nodig corrigeren</td> </tr> </table>	TD 124.a	schrijven als het van hen verlangd wordt	TD 125.a	schrijven om iets voor henzelf te verkrijgen	TD 126.a	spontaan schrijven ter communicatie	TD 127.a	hun tekst nalezen en indien nodig corrigeren
TD 124.a	schrijven als het van hen verlangd wordt									
TD 125.a	schrijven om iets voor henzelf te verkrijgen									
TD 126.a	spontaan schrijven ter communicatie									
TD 127.a	hun tekst nalezen en indien nodig corrigeren									
<i>Taalbeschouwing</i>										

HD 128	hun bereidheid tonen om op hun niveau: - bewust op taalgebruik en taalsysteem te reflecteren - in hun talig handelen gebruik te maken van verworven inzichten	TD 128.a	over de gebruikte schrijfstrategieën reflecteren: het opdelen van de schrijftaak in deeltaken, de planning en de formulering
HD 129	bij het reflecteren op taalgebruik en taalsysteem interesse in en respect voor de persoon van de ander, voor de eigen en andermans cultuur tonen	TD 129.b	hun taalkeuze aanpassen met het oog op het publiek
<i>Taalvorm</i>			
		TD 130.a	de juiste koppeling klank-grafeem maken en de grafemen correct schrijven
		TD 131.a	de juiste verbindingen tussen de grafemen maken
		TD 132.a	morfologische aspecten correct gebruiken
		TD 133.a	woorden tot woordgroepen samenvoegen
		TD 134.a	woorden tot zinsdelen samenvoegen
		TD 135.a	zinsdelen tot zinnen samenvoegen
<i>Spellingsstrategieën</i>			
		TD 136.a	efficiënte spellingsstrategieën inzetten bij het aanvankelijk spellen
		TD 137.a	efficiënte spellingsstrategieën inzetten bij het voortgezet spellen
		TD 138.a	voldoende inzicht tonen in de woordvorming en de regels om nieuwe woorden te maken
		TD 139.a	voldoende inzicht tonen om af te leiden om welke woordsoort het gaat, in: - de combinaties waarin woorden kunnen voorkomen - de combinaties van zinsdelen en zinnen - de grammaticale structuur
		TD 140.a	voldoende inzicht tonen in de betekenis die aan taaleenheden wordt toegekend
<i>Schrijfstrategieën</i>			
HD 141	zich op aspecten van de schrijftaak oriënteren: doel bepalen, teksttype identificeren en eigen kennis activeren		

HD 142	hun manier van schrijven op het schrijfdoel en de lezer afstemmen		
HD 143	tijdens het schrijven hun aandacht voor het te bereiken doel behouden		
HD 144	het resultaat in het licht van het schrijfdoel beoordelen		
HD 145	op hun niveau reflecteren over de door hen gebruikte schrijfstrategieën en de bijbehorende attitudes, kennis en vaardigheden	TD 145.a	efficiënte schrijfstrategieën op niveau van grafemen en klanken inzetten
<i>Schrijftechnische aspecten</i>			
		TD 146.a	een goede schrijfhouding en schrijfbeweging tonen
		TD 147.a	leesbaar en verzorgd schrijven
		TD 148.a	een correcte schrijfhouding met bijpassende tonus tonen
		TD 149.a	een functionele schrijfmotoriek hanteren
<i>Taalinhoud</i>			
		TD 150.a	verschillende soorten teksten schrijven
		TD 151.a	chronologie en structuur in teksten leggen
		TD 152.a	nuttige compensatievaardigheden hanteren
<i>Taalgebruik</i>			
		TD 153.a	eenvoudige schriftelijke informatie kopiëren
		TD 154.a	zelf met een minimum aan schrijffouten schrijven
		TD 155.a	creativiteit bij het schrijven inzetten
		TD 156.a	hulpmiddelen gebruiken om correct te spellen
HD 157	met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands op de belangrijkste factoren van een communicatiesituatie (zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie) reflecteren		

HD 158	<p>met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties op hun niveau reflecteren over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten - het gebruik van in hun omgeving voorkomende talen - normen, houdingen, vooroordelen en rolgedrag via taal - taalgedragsconventies - de gevolgen van hun taalgedrag voor anderen en henzelf - talige aspecten van cultuuruitingen in hun omgeving 		
<i>Taalsysteem</i>			
HD 159	<p>met het oog op doeltreffende communicatie in voor hen relevante en concrete taalgebruikssituaties en op hun niveau reflecteren over een aantal aspecten van het taalsysteem met betrekking tot:</p> <ul style="list-style-type: none"> - woorden, zinnen, teksten - spellingvormen - betekenissen 		
(Inter)culturele gerichtheid			

HD 160	bij de ontwikkelingsdoelen Nederlands een (inter)culturele gerichtheid tonen: - verschillende cultuuruitingen met een talige component in hun omgeving exploreren en er betekenis aan geven - hun gedachten, belevingen en emoties bij ervaringen met de eigen culturele leefwereld in vergelijking met die van anderen verwoorden - uitgaande van het eigen referentiekader enige kennis verwerven over de diversiteit in het culturele erfgoed met een talige component en er waardering voor krijgen	
HD 161	De leerlingen kunnen bij alle hoofd- en tussendoelen de bijbehorende taalbeschouwelijke begrippen en termen uit de tweede kolom gebruiken, nl.:	
	Hoofdcategorie	
	<i>1 fonologisch domein - klanken</i>	
	klank	klank
		klinker
		medeklinker
		rijm
		uitspraak
	<i>2 orthografisch domein - spellingvormen</i>	
	alfabet	alfabet
		letter
		klinker
		medeklinker
		eindletter
		hoofdletter
		kleine letter
	diakritische tekens	koppelteken
		apostrof
		trema
	uitspraaktekens	accent
	leestekens	leesteken
		punt
		vraagteken
		uitroepeten
		komma
		dubbele punt
		spatie

	aanhalingsteken
afkortingen	afkorting
<i>3 morfologisch domein - woorden</i>	
woord	woord
woordvorming	samenstelling
	afleiding
affix	voorvoegsel
	achtervoegsel
woordsoort	-
zelfstandig naamwoord	zelfstandig naamwoord
	eigenaam
	verkleinwoord
getal	enkelvoud
	meervoud
genus	mannelijk
	vrouwelijk
	onzijdig
lidwoord	lidwoord
bijvoeglijk naamwoord	bijvoeglijk naamwoord
werkwoord	werkwoord
werkwoordvormen	stam
	uitgang
vervoegde vormen	persoonsvorm
	persoon
	eerste persoon (<i>ik - wij</i>)
	tweede persoon (<i>jij - jullie</i>)
	derde persoon (<i>hij, zij, het - zij</i>)
	enkelvoud
	meervoud
niet-vervoegde vormen	infinitief
tempus	tijd
	tegenwoordige tijd
	verleden tijd
werkwoordsoorten	-
voornaamwoord	-
voorzetsel	-
telwoord	-
<i>4 syntactisch domein - zinnen</i>	
zin	zin
zinsdeel	zinsdeel
	onderwerp
	persoonsvorm
woordgroep	woordgroep
<i>5 semantisch domein - betekenissen</i>	

betekenisrelaties	synoniem
metaforisch taalgebruik	uitdrukking
<i>6 tekstueel domein - teksten</i>	
tekst	tekst
tekstsoort	fictie
	non-fictie
tekstopbouw	inleiding
	midden
	slot
	hoofdstuk
	alinea
	regel
	kopje
	titel
	bladzijde
structuuraanduiders	-
(materiële) vormgeving	lay-out
	cursief
	vetjes
status van uitspraken	feit
	mening
<i>7 pragmatisch domein - taalgebruik</i>	
factoren in de communicatiesituatie	zender
	spreker
	schrijver
	ontvanger
	luisteraar
	lezer
	boodschap
	bedoeling
	situatie
<i>8 sociolinguïstisch domein - taalgebruik</i>	
taal	Nederlands
	Frans
	Duits
	Engels
taalvariëteiten	standaardtaal
	dialect
	moedertaal
	vreemde taal

7 Leergebied SOCIALE VAARDIGHEDEN

nr.	HOOFFDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
Sociale vaardigheden - domein relatiewijzen			
HD 1	zich op een assertieve wijze voorstellen	TD 1.a	hun eigenheid als individu beschrijven
		TD 1.b	anderen op gepaste wijze begroeten
		TD 1.c	iets op gepaste wijze vragen
		TD 1.d	naar anderen toegaan en contact leggen
		TD 1.e	spontaan iets over zichzelf vertellen
HD 2	in omgang met anderen respect en waardering opbrengen	TD 2.a	met leeftijdgenoten: - omgaan - beleefdheidsregels hanteren
		TD 2.b	met anderen: - omgaan - beleefdheidsregels hanteren
		TD 2.c	het respect voor de eigenheid van anderen uiten
		TD 2.d	de eigen waardering uiten
		TD 2.e	positieve evoluties bij zichzelf waardierend uiten
HD 3	voor iets of iemand anders zorg opbrengen	TD 3.a	gevoelens, gedachten, wensen van anderen: - verwoorden - er rekening mee houden
		TD 3.b	aan de hand van vragen eigen inlevingsvermogen uiten
		TD 3.c	voor leeftijdsgenoten opkomen
		TD 3.d	voor anderen opkomen
		TD 3.e	anderen in moeilijkheden helpen
HD 4	hulp vragen en zich laten helpen	TD 4.a	verwoorden wat ze al dan niet kunnen
HD 5	bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken	TD 5.a	gemotiveerd, leergierig en leerbereid een leertaak uitvoeren
		TD 5.b	door een actieve luisterhouding van anderen leren
HD 6	kritisch zijn en een eigen mening formuleren	TD 6.a	het nut van aangeboden taken verwoorden
		TD 6.b	de eigen mening verwoorden
		TD 6.c	een eigen mening over bepaalde maatschappelijke toestanden verwoorden
HD 7	zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen	TD 7.a	situaties die hinderlijke of moeilijk controleerbare gevoelens oproepen, verwoorden
		TD 7.b	de eigen wensen verwoorden

	begrijpelijk en aanvaardbaar zijn	TD 7.c	op een sociaal aanvaardbare wijze voor eigen wensen opkomen
		TD 7.d	de eigen beperkingen en mogelijke bijsturingen verwoorden
		TD 7.e	het eigen (situatiegebonden) voelen en handelen in een concrete situatie verwoorden
		TD 7.f	de eigen emoties en basisgevoelens (positieve en negatieve) verwoorden
		TD 7.g	(eerdere) behoeften, verlangens, gedachten, bedoelingen en gevoelsuitdrukkingen uiten
		TD 7.h	de situatiebeleving (verschillend van situatie tot situatie en van persoon tot persoon) uiten
		TD 7.i	verbanden tussen bepaalde behoeften/verlangens en bepaalde oplossingen verwoorden
HD 8	zich discreet opstellen		
HD 9	ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren	TD 9.a	kritiek: - beluisteren - verwoorden of deze terecht is - aanvaarden
		TD 9.b	stelselmatig met regelmatig terugkerende gevoelens van onmacht omgaan
		TD 9.c	het eigen aandeel in successen/mislukkingen verwoorden
		TD 9.d	met zelfvertrouwen een leertaak uitvoeren
		TD 9.e	zich na een gemaakte fout of misstap verontschuldigen
		TD 9.f	adequaat op mislukkingen/successen reageren
Sociale vaardigheden - domein gespreksconventies			
HD 10	in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven	TD 10.a	eigen gevoelens op een aanvaardbare wijze uiten
		TD 10.b	veranderingen in de lichaamstaal bij anderen en aan de hand van vragen bijbehorende gevoelens verwoorden
		TD 10.c	naar de boodschap van anderen luisteren
		TD 10.d	het eigen verhaal stopzetten en inspelen op wat de ander gezegd heeft
		TD 10.e	anderen ruimte geven om zich te uiten en tolerant met een andere mening omgaan
		TD 10.f	op passende wijze afkeuring bij onrechtvaardige situaties uiten

		TD 10.g	het zelf aan het woord willen komen in een gesprek, aangeven
		TD 10.h	in een gesprek duidelijk hoorbaar en met een zekere expressiviteit spreken
		TD 10.i	de eigen verbale en non-verbale uitingen op elkaar afstemmen
		TD 10.j	in een gesprek de uitingen (verbale en niet-verbale) van anderen: - observeren (ook afstemming op elkaar) - verwoorden
		TD 10.k	een gesprek passend afronden
		TD 10.l	in een niet-conflictgeladen situatie eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen uitdrukken
		TD 10.m	mogelijke onderliggende motieven van gedragingen van anderen verwoorden
		TD 10.n	verbanden tussen situaties, gedachten en gevoelens: - verwoorden - ernaar handelen
		TD 10.o	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden

Sociale vaardigheden - domein samenwerking

HD 11	samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine	TD 11.a	de samenhang van gedachten, gevoelens of intenties van verschillende personen in een sociale situatie verwoorden
		TD 11.b	bij een conflict een (geweldloze) oplossing die voor beide partijen aanvaardbaar is, verwoorden
		TD 11.c	het ontstaan van conflicten (teggengestelde wensen, opvattingen en gevoelens) beschrijven
		TD 11.d	verschillende communicatievormen uit andere culturen bespreken
		TD 11.e	respect voor uitingen van leeftijdsgenoten uit een andere cultuur uiten
		TD 11.f	in concrete situaties afspraken maken en in groep gemaakte afspraken nakomen
		TD 11.g	de in groep gemaakte afspraken nakomen
		TD 11.h	de eigen verantwoordelijkheid in het groepsgebeuren bespreken
		TD 11.i	met anderen samenwerken
		TD 11.j	in een groepsgesprek het woord nemen

		TD 11.k	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep respecteren
Overkoepelende tussendoelen in functie van alle na te streven hoofdoelen			
		TD 12.a	de eigen beperkingen en mogelijke bijsturingen verwoorden
		TD 13.a	zonder het geheel als mislukking te beleven: - gemaakte fouten aanvaarden - oorzaken verwoorden
		TD 14.a	positieve evoluties bij zichzelf waarderend uiten
		TD 15.a	werkpunten ter bevordering van de eigen zelfontplooiing aan de hand van een stappenplan kiezen
		TD 16.a	werkpunten ter bevordering van de eigen zelfontplooiing verwoorden
		TD 17.a	verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag opnemen
		TD 18.a	voor zichzelf haalbare doelen verwoorden waarbij ze: - openstaan voor uitdagingen - initiatief nemen
		TD 19.a	adequaat op mislukkingen/successen reageren
		TD 20.a	verbanden tussen situaties, gedachten en gevoelens: - verwoorden - ernaar handelen
		TD 21.a	het eigen (situatiegebonden) voelen en handelen in een concrete situatie verwoorden
		TD 22.a	de eigen emoties en basisgevoelens (positieve en negatieve) uiten
		TD 23.a	(eerdere) behoeften, verlangens, gedachten, bedoelingen en gevoelsuitdrukkingen uiten
		TD 24.a	het verband tussen gevoelens, bijbehorende gedachten en gedrag verwoorden
		TD 25.a	de situatiebeleving (verschillend van situatie tot situatie en van persoon tot persoon) uiten
		TD 26.a	verbanden tussen bepaalde behoeften/verlangens en bepaalde oplossingen verwoorden

		TD 27.a	een sociaal probleem: - identificeren - omschrijven - mogelijke oorzaken verwoorden - gericht naar (mogelijke) oplossingen zoeken
		TD 28.a	bij het generen van mogelijke oplossingen: - bijbehorende consequenties afwegen - voor één van de oplossingen kiezen
		TD 29.a	de oplossing evalueren
		TD 30.a	mogelijke oplossingen bij interpersoonlijke problemen verwoorden
		TD 31.a	het woord in een groepsgesprek nemen
		TD 32.a	na een gemaakte fout het herstel van aangerichte schade of aangedaan verdriet: - uitzoeken - verwoorden
		TD 33.a	een sanctie na een gemaakte fout of misstap aanvaarden
		TD 34.a	omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep verwoorden
		TD 35.a	een plan volgen om een niet direct bereikbaar doel in het sociale domein te realiseren
		TD 36.a	persoonsgebonden veranderingen bij anderen verwoorden

8 Leergebied WISKUNDE

nr.	HOOFDDOELLEN	nr.	TUSSENDOELLEN
De leerlingen kunnen:			
Getallen			
BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL-FEITENKENNIS			
HD 1	met eenheden, tweetallen, vijftallen en machten van tien (terug)tellen	TD 1.a	een getallenrij (op- en aftellen) reproduceren
		TD 1.b	een hoeveelheid via tellen bepalen
		TD 1.c	getallen met behulp van materiaal voorstellen
		TD 1.d	de waarde van een cijfer in een getal aangeven
HD 2	de verschillende functies van natuurlijke getallen herkennen en verwoorden	TD 2.a	functies van natuurlijke getallen verwoorden
		TD 2.b	rangtelwoorden adequaat gebruiken
		TD 2.c	natuurlijke getallen: - benoemen - noteren

		TD 2.d	het onderscheid tussen het tellen van de hoeveelheid en het tellen van de rangorde maken
HD 3	de betekenis van: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest verwoorden en met concrete voorbeelden een bruikbare situatie aangeven	TD 3.a	de betekenis van: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest verwoorden.
		TD 3.b	correcte voorbeelden geven waarin bovenstaande items (3a) gebruikt kunnen worden
HD 4	in voorbeelden herkennen dat breuken kunnen uitgelegd worden als: een stuk (deel) van, een verhouding, een verdeling, een deling, een vermenigvuldigingsfactor (operator), een getal (met een plaats op een getallenlijn), weergave van een kans en de terminologie: stambreuk, teller, noemer, breukstreep, gelijknamig, gelijkwaardig hanteren	TD 4.a	eenvoudige breuken duiden
HD 5	natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers en kommagetallen (met 3 decimalen), eenvoudige breuken en eenvoudige procenten hanteren en op een getallenlijn plaatsen	TD 5.a	natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers hanteren
		TD 5.b	getallen op een getallenlijn plaatsen
		TD 5.c	het tiendelig wiskundesysteem hanteren
		TD 5.d	eenvoudige breuken hanteren
		TD 5.e	eenvoudige procenten hanteren
		TD 5.f	hoeveelheden volgens aantal ordenen
HD 6	de volgende symbolen: = $\neq$ < > + - x . : / $\div$ % en ( ) in bewerkingen benoemen, noteren en hanteren	TD 6.a	de vergelijkingstekens <, > en = gebruiken
		TD 6.b	hoeveelheden vergelijken
		TD 6.c	gevarieerde hoeveelhedaanduidingen uit de eigen leefwereld: - lezen - interpreteren
HD 7	met voorbeelden uit de eigen leefwereld en in hun leermateriaal, aantonen dat cultuuroverschrijdend andere wiskundige systemen van getallen gebruikt werden en worden	TD 7.a	de betekenis van eenvoudige decimale getallen uit zijn leefwereld verwoorden
		TD 7.b	de betekenis van Romeinse cijfers verwoorden

HD 8	gevarieerde hoeveelhedaanduidingen lezen en interpreteren	TD 8.a	hoeveelheden volgens aantal ordenen
HD 9	de geleerde symbolen, terminologie, notatiewijzen en conventies in interacties gebruiken		
HD 10	onmiddellijk correcte resultaten bij het optellen en aftrekken tot 10, vermenigvuldigen en delen ((deel)tafels tot 10) geven	TD 10.a	eenvoudige producten en quotiënten onmiddellijk (factoren, deler en quotiënt < of = 10) reproduceren
HD 11	inzicht in de relaties tussen bewerkingen verwoorden		
PROCEDURES			
HD 12	in getallenpatronen orde en regelmaat ontdekken (deelbaarheid door 2, 3, 5, 9, 10) en toepassen		
HD 13	doelmatig (volgens eigenschappen van bewerkingen en structuur van getallen) opgaven uit het hoofd uitvoeren: - optellen en aftrekken tot honderd en met grote getallen met eindnullen - vermenigvuldigen met en delen naar analogie met de tafels	TD 13.a	eenvoudige optellingen en aftrekkingen beheersen
		TD 13.b	een eenvoudige formule verwoorden en een rekenhandeling uitvoeren
		TD 13.c	hoofdrekenen als oplosstrategie bij het optellen en aftrekken van grote getallen hanteren
		TD 13.d	hoofdrekenen als oplosstrategie bij het (eenvoudig) vermenigvuldigen en delen met grotere getallen hanteren
HD 14	op concrete wijze de eigenschappen van bewerkingen (van plaats wisselen, schakelen, splitsen en verdelen) verwoorden en toepassen	TD 14.a	enkele eigenschappen van bewerkingen verwoorden
		TD 14.b	met hulp van concreet aanschouwelijk materiaal splitsen
		TD 14.c	geautomatiseerd splitsen
		TD 14.d	getallen afronden en (her)schikken
HD 15	getallen afronden (het doel en de context bepalen de graad van nauwkeurigheid)		
HD 16	de uitkomst van een berekening bij benadering bepalen	TD 16.a	de uitkomst voor en na het uitvoeren van een bewerking schatten
HD 17	schatprocedures bij niet exact bepaalde of te bepalen gegevens vinden		
HD 18	de gelijkwaardigheid tussen kommagetallen, breuken en procenten in eenvoudige situaties vaststellen en verduidelijken door omzettingen		

HD 19	de delers en de (grootste)gemeenschappelijke deler(s) van een natuurlijk getal(len) (≤ 100) vinden		
HD 20	de veelvouden en het (kleinste) gemeenschappelijk veelvoud van een (twee) natuurlijk getal(en) (≤ 20) vinden		
HD 21	eenvoudige verhoudingen (bijvoorbeeld tussen grootheden) in concrete situaties vaststellen, vergelijken, de gelijkwaardigheid beoordelen en het ontbrekend verhoudingsgetal berekenen		
HD 22	eenvoudige breuken gelijknamig maken met het oog op het optellen/afrekken van breuken of het ordenen/vergelijken van breuken		
HD 23	eenvoudige breuken en kommagetallen in een zinvolle context optellen, aftrekken en eenvoudige breuken met een natuurlijk getal vermenigvuldigen		
HD 24	cijferalgoritmen verwoorden en cijferend vier hoofdbewerkingen met natuurlijke en kommagetallen uitvoeren: - optellen: met maximaal 5 getallen: de som $< 10\ 000\ 000$ - aftrekken: aftrektal $< 10\ 000\ 000$ en maximaal 8 cijfers - vermenigvuldigen: vermenigvuldiger bestaat uit maximaal 3 cijfers; het product = maximaal 8 cijfers (2 cijfers na de komma); - delen: deler bestaat uit maximaal 3 cijfers; - quotiënt maximaal 2 cijfers na de komma		
HD 25	eenvoudige procentberekeningen met betrekking tot praktische situaties maken	TD 25.a	stelselmatig de betekenis van eenvoudige procenten verwoorden
HD 26		TD 26.a	een betekenisvolle opgave in handelingen (rekenmachine) vertalen

	de zakrekenmachine doelmatig gebruiken voor hoofdbewerkingen	TD 26.b	enkelvoudige wiskundige bewerkingen met een zakrekenmachine in betekenisvolle situaties uitvoeren
		TD 26.c	samengestelde wiskundige bewerkingen met een zakrekenmachine in betekenisvolle situaties uitvoeren
HD 27	uitgevoerde bewerkingen controleren (bijvoorbeeld met zakrekenmachine)	TD 27.a	de uitkomst van uitgevoerde bewerkingen met de zakrekenmachine controleren
HD 28	de meest aangewezen en economische wiskundige bewerkingen rond getallen in contexten vaststellen	TD 28.a	een situatie naar een bewerking (optelling, aftrekking, vermenigvuldiging of deling): - vertalen - uitwerken
		TD 28.b	uit concrete en schematische situaties bewerkingen afleiden
		TD 28.c	de begrippen "keer" en "maal" vanuit verschillende concrete situaties schematiseren en omzetten in een formule
		TD 28.d	een eenvoudige rekenhandeling omzetten in een formule
		TD 28.e	aangeleerde vaardigheden met getallen in de eigen leefwereld toepassen
		TD 28.f	bewerkingen in een concrete en/of schematische situatie vertalen
HD 29	bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde stelselmatig zoekstrategieën aanwenden	TD 29.a	met verschillende soorten meetinstrumenten in gekende lengtematen nauwkeurig: - meten - tekenen
Meten			
BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL-FEITENKENNIS			
HD 30	de belangrijkste grootheden (lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht (massa), tijd, snelheid, temperatuur, hoekgrootte) en bijbehorende maateenheden verwoorden en daarbij de relatie tussen de grootheid en de maateenheid leggen	TD 30.a	grootheden (lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht (massa), tijd, snelheid, temperatuur) en bijbehorende maateenheden verwoorden
		TD 30.b	de begrippen "inhoud" en "eenheid van inhoud" hanteren
		TD 30.c	de begrippen "zwaar", "zwaarder", "even zwaar" en "gewicht" hanteren
		TD 30.d	de verhoudingen tussen functionele maateenheden voor lengte, inhoud en gewicht verwoorden
		TD 30.e	een grootheid met de gepaste maateenheid weergeven
HD 31	de symbolen, notatiewijzen en conventies bij de gebruikelijke	TD 31.a	het resultaat van een meting in gemengde maten weergeven

	maateenheden verwoorden en de meetresultaten op verschillende wijzen noteren en op verschillende wijze groeperen	TD 31.b	de gewichten ton, kg en g en de gebruikelijke afkortingen hanteren
		TD 31.c	de inhoudsmaten liter, deciliter en centiliter en de gebruikelijke afkortingen hanteren
		TD 31.d	veel voorkomende maten met betekenisvolle situaties in verband brengen
		TD 31.e	lengtematen (meter, centimeter, millimeter en kilometer en hun gebruikelijke afkorting) hanteren
HD 32	veel voorkomende maten met betekenisvolle situaties in verband brengen	TD 32.a	gewichten op verpakkingen en in reclamefolders aflezen en er betekenis aan geven
		TD 32.b	standaard inhoudsmaten uit zijn onmiddellijke omgeving aan referentiematen toetsen
		TD 32.c	het juiste meetinstrument voor het meten van een grootheid gebruiken
		TD 32.d	een thermometer aflezen en er betekenis aan geven
HD 33	de functie van de begrippen "schaal" en "gemiddelde" aan de hand van concrete voorbeelden verwoorden		
HD 34	het vriespunt en de temperaturen beneden het vriespunt (negatief getal) verwoorden en aanduiden	TD 34.a	het aantal graden stijging of daling van de temperatuur ook over het nulpunt berekenen
		TD 34.b	enkele "vaste" temperaturen verwoorden
PROCEDURES			
HD 35	verbanden, patronen en structuren tussen en met grootheden en maatgetallen verwoorden en betekenisvolle herleidingen uitvoeren		
HD 36	met de gebruikelijke maateenheden betekenisvolle herleidingen uitvoeren	TD 36.a	verhoudingen tussen functionele maateenheden voor lengte, inhoud en gewicht verwoorden
HD 37	met behulp van referentiepunten schatten	TD 37.a	concrete grootheden schatten
HD 38	op een concrete wijze aangeven hoe de oppervlakte en de omtrek van een willekeurige, vlakke figuur en een veelhoek bepaald wordt	TD 38.a	het begrip "oppervlakte" verwoorden en gebruiken
		TD 38.b	aangeven hoe de omtrek van een veelhoek bepaald wordt
HD 39	concreet aangeven hoe de inhoud van een balk bepaald wordt		
HD 40	in reële situaties met geld en geldwaarden rekenen	TD 40.a	de waarde van courante muntstukken en de bankbiljetten onderscheiden

		TD 40.b	geld in reële situaties hanteren
		TD 40.c	prijsaanduidingen/-lijsten gebruiken
		TD 40.d	andere betaalmiddelen duiden
		TD 40.e	functionele hulpmiddelen om adequaat met geld om te gaan hanteren
		TD 40.f	relaties tussen hoeveelheid, kwaliteit en prijs verwoorden
HD 41	klokkezen (analoge en digitale), tijdsintervallen berekenen en de samenhang tussen seconden, minuten en uren verwoorden	TD 41.a	de tijdsbegrippen en -verhoudingen gebruiken
		TD 41.b	de tijdsduur tussen 2 momenten in dagen, uren of minuten uitdrukken
		TD 41.c	tijdsbegrippen en uurtabellen duiden
Meetkunde			
BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL-FEITENKENNIS			
HD 42	aan de hand van concrete voorbeelden begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig bepaald worden, verklaren	TD 42.a	eenvoudige noties en begrippen waarmee de ruimte meetkundig kan ordenen en beschrijven worden: - verwoorden - gebruiken
HD 43	op basis van volgende eigenschappen de volgende meetkundige objecten herkennen en benoemen: - in het vlak: punten, lijnen, hoeken en vlakke figuren (driehoeken, vierhoeken, cirkels) - in de ruimte: veelvlakken (kubus, balk, piramide) en bol en cilinder	TD 43.a	driehoeken, vierhoeken en cirkels benoemen
		TD 43.b	veelhoeken op grond van het aantal zijden en hoeken benoemen
		TD 43.c	rechte, stompe en scherpe hoeken benoemen
HD 44	de symbolen van de loodrechte stand en van de evenwijdigheid lezen en noteren		
PROCEDURES			
HD 45	de verschillende soorten (vier)hoeken classificeren op grond van zijden en hoeken en concreet vormgeven		
HD 46	met een passer een cirkel tekenen		
HD 47	de begrippen symmetrie, gelijkvormigheid en gelijkheid ontdekken in de realiteit en zelf eenvoudige geometrische figuren maken	TD 47.a	driehoeken, vierhoeken en cirkels tekenen
HD 48	zich op basis van plattegronden, kaarten, foto's en gegevens over afstand en richting ruimtelijk oriënteren	TD 48.a	zich ruimtelijk oriënteren

HD 49	zich mentaal in de ruimte verplaatsen en wat men ziet verwoorden	TD 49.a	de termen "lengte" en "breedte" adequaat bij een rechthoekig voorwerp in levensechte situaties gebruiken
Strategieën en probleemoplossende vaardigheden			
HD 50	voor hetzelfde wiskundig probleem (getallen, meten, meetkunde en ruimtelijke oriëntatie) meerdere oplossingswegen (soms afhankelijk van de wijze waarop het probleem opgevat wordt) met concrete voorbeelden aantonen	TD 50.a	relevante gegevens uit een wiskundige context halen
HD 51	de geleerde begrippen, inzichten, procedures (getallen, meten en meetkunde) in betekenisvolle toepassingssituaties (binnen en buiten de klas) efficiënt hanteren	TD 51.a	een betekenisvolle opgave in handelingen (rekenmachine) vertalen
		TD 51.b	mnemotechnische hulpmiddelen gebruiken bij het automatiseren
HD 52	de rol en het praktisch nut van wiskunde in de maatschappij met concrete voorbeelden uit hun leefwereld verwoorden	TD 52.a	de rol en het praktisch nut van wiskunde met concrete voorbeelden uit de eigen leefwereld verwoorden
Algemeen			
HD 53	de eigen waardering voor wiskunde als dimensie van menselijke inventiviteit verwoorden		
HD 54	cijfermateriaal, tabellen en berekeningen die worden gebruikt om de eigen omgeving te informeren, kritisch bekijken en verwoorden	TD 54.a	cijfermateriaal, tabellen, berekeningen die gebruikt/misbruikt worden in de eigen omgeving, kritisch bekijken en verwoorden
HD 55	het besef verwoorden dat wiskunde een actief en een constructief (aangeleerd) proces is dat kan groeien en uitbreiden als gevolg van eigen (aangeleerde) denk- en leeractiviteiten die bijdragen tot de verdere ontwikkeling		
HD 56	vragen stellen over de eigen aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een wiskundig probleem en de eigen aanpak bijsturen		

9 Leergebied MENS EN MAATSCHAPPIJ

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
-----	-------------	-----	--------------

De leerlingen kunnen:			
Mens			
IK EN MEZELF			
HD 1	in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uitdrukken		
HD 2	wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie beschrijven het situatiegebonden aspect van zowel hun gedrag als hun gevoelens illustreren		
HD 3	in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen, uiten		
IK EN DE ANDER			
HD 4	in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar: - benoemen - erover praten - de invloed op elkaar duiden		
HD 5	de bereidheid uiten om zich te oefenen in omgangswijzen met anderen waarin ze minder sterk zijn		
HD 6	in een eenvoudige conflictsituatie in de omgang met leeftijdsgenoten de bereidheid uiten om te zoeken naar een geweldloze oplossing		
IK EN DE ANDEREN: IN GROEP			
HD 7	de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren: - verwoorden - er rekening mee houden		
Maatschappij			
SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHIJNSELEN			
HD 8	de wijze waarop de verschillende vormen van arbeid die verschillend toegankelijk zijn voor mannen en vrouwen gewaardeerd worden, illustreren	TD 8.a	de verschillen in maatschappelijke waardering over het werken of niet werken en de verschillende vormen van arbeid, illustreren
		TD 8.b	beroepen: - beschrijven - rubriceren
		TD 8.c	het gegeven dat een beroep als bezoldigde bezigheid een belangrijke plaats inneemt in het leven van een volwassene, verwoorden

		TD 8.d	de nood van vakmanschap voor het uitoefenen van een beroep en de nood aan scholing voor het bereiken van vakmanschap
HD 9	de manier waarop de prijs van een product tot stand komt, met een zelfgekozen voorbeeld illustreren	TD 9.a	in een concrete situatie het onderscheid tussen geven, krijgen, ruilen, lenen, kopen en verkopen verwoorden
		TD 9.b	de manier waarop de prijs van een product afhankelijk is van onder meer de productiekosten, de winst en de vraag en het aanbod, met een zelfgekozen voorbeeld illustreren
		TD 9.c	de impact van technologische ontwikkelingen en veranderde behoeften op de arbeidsmarkt en -situatie, illustreren
HD 10	met een zelfgekozen voorbeeld het nut en het belang van een collectieve voorziening waarvoor de overheid zorg draagt, verwoorden		
HD 11	de ongelijke verdeling van welvaart over zowel verschillende landen in de wereld als in België zelf, illustreren		
HD 12	het besef dat het eigen gedrag beïnvloed wordt door reclame en de media verwoorden	TD 12.a	als consument relevante criteria voor de aankoop van een product hanteren
		TD 12.b	reclame als middel om verkoop te stimuleren, duiden
		TD 12.c	de eigen kritische mening tegenover reclame verwoorden
HD 13	bereidheid tonen om actieve en passieve vormen van vrijetijdsbesteding te onderzoeken en te evalueren	TD 13.a	verschillende vormen van vrijetijdsbesteding en het nut ervan benoemen
SOCIAAL-CULTURELE VERSCHIJNSELEN			
HD 14	in hun omgang met leeftijdsgenoten op discrete wijze rekening houden met het inzicht dat niet alle kinderen in hetzelfde type gezin wonen als zijzelf	TD 14.a	zichzelf binnen het gezin en de familiale structuur situeren
		TD 14.b	verschillende gezinsvormen benoemen
HD 15	de verschillende waarden en normen die verschillende sociale en culturele groepen bezitten, illustreren	TD 15.a	de nood van de meeste mensen aan het samenleven in een of ander groepsverband en het ontwikkelen van een samenhangingsgevoel, illustreren
		TD 15.b	de verschillende feesten en gebeurtenissen binnen de culturen die ze kennen, duiden
		TD 15.c	aspecten waarin mensen verschillen en waarin ze gelijk zijn, duiden

		TD 15.d	vormen van afwijzend of waarderend reageren op het anders zijn van mensen, duiden
		TD 15.e	het besef dat sommige mensen een andere levenswijze hebben dan zichzelf, in de confrontatie met beelden, informatie of mensen uit een andere cultuur, duiden
HD 16	voorbeelden van mogelijkheden die in onze samenleving bestaan voor de zorg en opvang van bejaarden en mensen met een handicap, geven		
HD 17	hun attent zijn uiten voor de noden en verwachtingen van mensen met een handicap tijdens het contact met hen		
HD 18	de rol van arbeidsmigratie en het probleem van vluchtelingen bij de ontwikkeling van onze multiculturele samenleving, illustreren		
HD 19	het gegeven dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde, duiden		
POLITIEKE EN JURIDISCHE VERSCHIJNSELEN			
HD 20	het belang van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind en de complementariteit van rechten en plichten illustreren		
HD 21	het gegeven dat verkiezingen een basiselement zijn van het democratisch functioneren van onze instellingen, op een eenvoudige wijze uitleggen	TD 21.a	het gegeven dat mensen zich groeperen in politieke partijen om hun opvattingen en overtuigingen in het bestuur van het land aan bod te laten komen, duiden
		TD 21.b	het gegeven dat burgers bij politieke verkiezingen een stem uitbrengen op de politieke partij van hun keuze, duiden
HD 22	de wijze waarop internationale organisaties ernaar streven om het welzijn en/of de vrede in de wereld te bevorderen, illustreren	TD 22.a	een onderscheid tussen geweldloze en gewelddadige oplossingen voor conflicten maken
		TD 22.b	het inzicht dat mensen die samenleven zich organiseren via regels waaraan iedereen zich moet houden, met concrete voorbeelden illustreren
HD 23	het gegeven dat Vlaanderen een van de gemeenschappen is van het federale België en dat België deel uitmaakt van	TD 23.a	het gegeven dat samenlevingsvormen als stad, gemeente, provincie, gemeenschap en land een georganiseerd bestuur hebben, duiden

	de Europese Unie, duiden het gegeven dat iedere gemeenschap, het federale België en de Europese Unie een eigen bestuur heeft waar beslissingen genomen worden, duiden	TD 23.b	een aantal veelvoorkomende taken van een entiteit van een land (bestuur van een land, gemeenschap, stad of gemeente) illustreren
HD 24	de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag, volkslied en memoriaal) benoemen		
Tijd			
DAGELIJKSE TIJD			
HD 25	de tijd die nodig is om een voor hen bekende bezigheid uit te voeren, realistisch schatten	TD 25.a	tijdsbesef tonen aan de hand van het functioneel gebruik van verschillende soort kalenders
HD 26	een kalender gebruiken om speciale gebeurtenissen uit het eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen die gebeurtenissen correct te bepalen	TD 26.a	de begrippen gisteren, morgen, vandaag, dag, nacht gebruiken
		TD 26.b	in de tijd vooruitzien door minstens twee activiteiten na elkaar te plannen
HD 27	in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken	TD 27.a	een aantal vaste gebeurtenissen in het verloop van de eigen dag in de juiste volgorde aangeven
		TD 27.b	een uitstap in de tijd, gebruikmakend van een openbaar vervoermiddel, plannen
		TD 27.c	zelfstandig voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken
HD 28	tijdsaanduidingen en openings- en sluitingstijden op uitnodigingen correct uitleggen		
HISTORISCHE TIJD			
HD 29	belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit het eigen leven chronologisch ordenen en in periodes indelen voor belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit het eigen leven indelingscriteria vinden		
HD 30	hun afstamming tot twee generaties terug duiden		
HD 31	de grote periodes uit de geschiedenis benoemen, duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen	TD 31.a	de grote periodes uit de geschiedenis (Prehistorie/Oudheid, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd, Onze tijd) benoemen, belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis

	waarmee ze kennis maken, in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband situeren		maken in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdspanne situeren
HD 32	een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is en die door de geschiedenis beïnvloed werd (die vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert), aan de hand van een voorbeeld illustreren		
HD 33	hun belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders, duiden		
ALGEMENE VAARDIGHEDEN TIJD			
HD 34	het gegeven dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf, duiden		
Ruimte			
ORIËNTATIE- EN KAARTVAARDIGHEID			
HD 35	aan elkaar een te volgen weg tussen twee plaatsen in de eigen gemeente of stad - beschrijven - op een plattegrond aanduiden	TD 35.a	zelfstandig hun weg in een vertrouwde omgeving vinden
		TD 35.b	de betekenis van de volgende pictogrammen verwoorden: - de pijl - de uitgang - het toilet
		TD 35.c	voorstellingen van vertrouwde plaatsen en voorwerpen duiden
		TD 35.d	op een plattegrond van de eigen school, gemeente of stad de voor hun bekende plaatsen terugvinden
		TD 35.e	aan een andere leerling een te volgen weg binnen de eigen school beschrijven
		TD 35.f	aan een bekende volwassene hun naam, gemeente en straat waar ze wonen, meedelen
HD 36	plaatsen in Vlaanderen aan de hand van een kaart: - berekenen - beschrijven	TD 36.a	plaatsen en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, in een in de context passende kaart, opzoeken
HD 37	in een praktische toepassingssituatie op een gepaste kaart en op de globe evenaar, de polen, de oceanen, de landen van de Europese Unie en de werelddelen:		

	- opzoeken - aanwijzen		
HD 38	bij een oriëntatie in de werkelijkheid de windstreken (hoofd- en tussenrichtingen) aan de hand van de zonnestand of een kompas, bepalen		
HD 39	begrippen zoals wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, gemeenschap, land en continent in een juiste context gebruiken	TD 39.a	op basis van hun voorstelling van de kaart van hun omgeving in een praktische toepassingssituatie vlot de gehuchten, het dorp of gemeente en aangrenzende gemeenten op een kaart aanwijzen
HD 40	op basis van hun voorstelling van de kaart van Vlaanderen en van België, in een praktische toepassingssituatie, de gemeenschappen, de provincies en de provinciehoofdplaatsen aanwijzen	TD 40.a	op basis van hun voorstelling van de kaart van Europa, in een praktische toepassingssituatie de betrokken landen op een kaart situeren
RUIMTEBELEVING			
HD 41	aan de hand van een concreet voorbeeld het verschil tussen de beleefde en de absolute afstand illustreren	TD 41.a	ruimtelijke begrippen en relaties ertussen hanteren
HD 42	suggesties geven voor het inrichten van hun eigen omgeving	TD 42.a	een ruimte, in functie van hun spel, inrichten
		TD 42.b	met aanwijzingen, orde in een beperkte ruimte aanbrengen
RUIMTELIJKE ORDENING/BEPAALDHEID			
HD 43	in de realiteit op een gepaste kaart een landelijke, stedelijke, toeristische en industriële omgeving: - aanduiden - van elkaar onderscheiden	TD 43.a	verschillen in landschappen en omgevingen verwoorden
		TD 43.b	op een daarvoor geschikte kaart typische patronen in ruimtelijke spreiding van het wonen, het werken (industrie, landbouw), het vervoer (weg, water), en de recreatie (groen, andere) aanduiden
HD 44	hun eigen streek en twee andere streken in België situeren en de relatie tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van de mensen beschrijven		
HD 45	aspecten van het dagelijks leven in een land van een		

	ander cultuurgebied met het eigen leven vergelijken		
ALGEMENE VAARDIGHEDEN RUIMTE			
HD 46	in een landschap gericht waarnemen en op een eenvoudige wijze de reden waarom een landschap er zo uitziet, onderzoeken		
HD 47	een atlas raadplegen en enkele soorten kaarten hanteren, gebruikmakend van de legende, windrichting en schaal		
VERKEER EN MOBILITEIT			
HD 48	de gevaarlijke verkeerssituaties in de ruimere schoolomgeving lokaliseren	TD 48.a	het besef dat verkeer risico's inhoudt, verwoorden
		TD 48.b	onder begeleiding elementaire verkeersregels toepassen
		TD 48.c	de verkeersborden die relevant zijn voor voetgangers en fietsers duiden
		TD 48.d	de onderdelen van de fiets die belangrijk zijn duiden en de relevante veiligheidsregels voor fietsers toepassen
HD 49	over voldoende reactiesnelheid, evenwichtsbehoud en gevoel voor coördinatie beschikken en de verkeersregels voor fietsers en voetgangers, om zich zelfstandig en veilig te kunnen verplaatsen langs een voor hen vertrouwde route, duiden	TD 49.a	voldoende aandacht, impulsbeheersing en risico-inschatting met het oog op een veilig weggebruik bij wisselende verkeersomstandigheden tonen
HD 50	in hun gedrag de bereidheid tonen om rekening het houden met andere weggebruikers	TD 50.a	de verkeers- en gedragsregels die relevant zijn voor de passagiers van een voertuig, toepassen
HD 51	de belangrijkste gevolgen van het groeiende autogebruik duiden en de voor- en nadelen van mogelijke alternatieven vergelijken		
HD 52	een eenvoudige route met het openbaar vervoer uitstippelen	TD 52.a	zelfstandig het openbaar vervoer voor vertrouwde routes gebruiken
Brongebruik			
HD 53	op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen	TD 53.a	met behulp van een volwassene, eenvoudige bronnen om meer te weten te komen over de natuur, het dagelijks leven van mensen in eigen streek, eigen land en elders op de wereld, hanteren
		TD 53.b	informatieverwerkende toepassingen uit de omgeving aanduiden

		TD 53.c	effectief informatica en informaticaverwerking toepassen
--	--	---------	--

10 Leergebied WETENSCHAPPEN EN TECHNIEK

nr.	HOOFDDOELEN	nr.	TUSSENDOELEN
De leerlingen kunnen:			
Natuur			
ALGEMENE VAARDIGHEDEN			
HD 1	gerichte waarnemingen met alle zintuigen verwoorden en op systematische wijze noteren		
HD 2	onder begeleiding minstens één natuurlijk verschijnsel waargenomen via eenvoudige onderzoek, toetsen aan een hypothese		
LEVENDE EN NIET-LEVENDE NATUUR			
<i>Levende natuur</i>			
HD 3	in een beperkte verzameling van organismen en gangbare materialen: - gelijkenissen en verschillen ontdekken - op basis van minstens één criterium een eigen ordening aanbrengen en verantwoorden	TD 3.a	mensen, dieren en planten ordenen aan de hand van eenvoudige, zelfgevonden criteria
		TD 3.b	in een beperkte verzameling van mensen, dieren en planten: - gelijkenissen en verschillen ontdekken - op basis van minstens één criterium een eigen ordening aanbrengen en verantwoorden
		TD 3.c	delen van mensen, planten en dieren benoemen
HD 4	in hun omgeving: - twee verschillende biotopen aanduiden - daaruit enkele veel voorkomende organismen benoemen	TD 4.a	in de eigen omgeving: - een paar biotopen aanduiden - daaruit enkele veel voorkomende dieren en planten benoemen
HD 5	bij organismen kenmerken verwoorden die illustreren dat ze aangepast zijn aan hun omgeving	TD 5.a	bij organismen kenmerken verwoorden waaruit hun aangepastheid blijkt aan hun voeding en bescherming tegen vijanden en omgevingsinvloeden aangeven
HD 6	de invloed van de mens op de aanwezigheid van organismen illustreren	TD 6.a	de invloed van de mens op de aanwezigheid van planten en dieren in zijn omgeving illustreren
		TD 6.b	voorbeelden van bedreigde en beschermde plant- en diersoorten geven
HD 7	de wet van eten en gegeten worden aan de hand van minstens twee met elkaar	TD 7.a	de wet van eten en gegeten worden aan de hand van een voedselketen illustreren

	verbonden voedselketens illustreren		
HD 8	de functie van belangrijke organen die betrokken zijn bij de ademhaling, spijsvertering en bloedsomloop in het menselijk lichaam op een eenvoudige wijze verwoorden	TD 8.a	belangrijke organen die betrokken zijn bij de levensprocessen bij de mensen (geboorte, groei, ademhaling en transport van stoffen): - lokaliseren - benoemen - hun functie op eenvoudige wijze verwoorden
HD 9	de functie van de zintuigen, het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze verwoorden	TD 9.a	het eigen lichaamsdeel dat instaat voor het horen, zien, ruiken, proeven en voelen, aandoen
		TD 9.b	het inzicht dat mens en dier kan zien, horen, ruiken, voelen, proeven ... dankzij de zintuigen, uiten
		TD 9.c	de functie van de zintuigen, van het skelet en van de spieren op eenvoudige wijze illustreren
HD 10	lichamelijke veranderingen die ze bij zichzelf en leeftijdsgenoten waarnemen, als normale aspecten in hun ontwikkeling benoemen		
<u>Extra tussendoelen voor 'levende natuur'</u>			
		TD 11.a	observaties van zaaiproeven systematisch noteren
		TD 12.a	verwoorden dat: - een levend wezen steeds uit een ander levend wezen van dezelfde soort voortkomt - de geboorte voorafgegaan wordt door een periode van gedragen worden door de moeder of door de ontwikkeling van het jong in een ei - de geboorte het verlaten van het moederlichaam of van het ei betekent
		TD 13.a	het inzicht dat een levend wezen vanaf het prille begin ontwikkelt en uiteindelijk (af)sterft, verwoorden
<i>Niet levende natuur</i>			
HD 14	de weersomstandigheden op een bepaald moment en over een beperkte periode meten, vergelijken en die weersituatie beschrijven	TD 14.a	verschillende weersomstandigheden: - gericht waarnemen - vergelijken - benoemen
		TD 14.b	voorbeelden van de gevolgen van weersomstandigheden voor zichzelf geven
		TD 14.c	de weersituatie op een bepaald moment en over een beperkte periode: - meten - beschrijven

		TD 14.d	de natuurverschijnselen die een bepaald seizoen kenmerken, verwoorden
HD 15	het verband tussen de leefgewoonten van mensen en het klimaat waarin ze leven illustreren		
HD 16	de wijze waarop de aarde om de eigen as draait, welk gevolg dat heeft voor het dag- en nachtritme in de eigen omgeving en hoe de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen, tonen	TD 16.a	de zon, de maan en de aarde benoemen
		TD 16.b	hoe de aarde om zichzelf en de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen, tonen
HD 17	van courante materialen uit hun omgeving enkele eigenschappen aantonen	TD 17.a	de materialen en grondstoffen waaruit courante voorwerpen uit de omgeving gemaakt zijn, opsommen
HD 18	het veranderen van de toestand van een stof illustreren		
HD 19	met enkele voorbeelden aantonen dat energie nodig is voor het functioneren van levende en niet-levende systemen en daarvan de energiebronnen benoemen		
<u>Extra tussendoelen voor 'niet levende natuur'</u>			
		TD 20.a	de betekenis van weerswaarnemingen verwoorden
		TD 21.a	tijdens uitstappen verschillen in geluiden en geuren beschrijven
		TD 22.a	om meer te weten te komen over de natuur: - experimenteren - exploreren
		TD 23.a	eigen ideeën en veronderstellingen in verband met licht, geluid, magnetisme, energie of factoren die de groei van planten beïnvloeden, op eenvoudige wijze toetsen
		TD 24.a	minstens één natuurlijk verschijnsel dat waargenomen wordt via een eenvoudig onderzoekje aan een hypothese toetsen
GEZONDHEID			
HD 25	het verband tussen gezonde en ongezonde levensgewoonten en het functioneren van het eigen lichaam, uitleggen	TD 25.a	in concrete situaties gedragingen die bevorderlijk of schadelijk zijn voor de gezondheid benoemen
		TD 25.b	het belang van gewichtscontrole en de basisregels voor een gezonde voeding verwoorden
		TD 25.c	het gegeven dat het regelmatig gebruik van bepaalde producten in bepaalde omstandigheden kan leiden tot verslaving, uitleggen

HD 26	het inzicht dat bepaalde ziekteverschijnselen en handicaps niet altijd vermeden kunnen worden, verwoorden	TD 26.a	het gegeven dat sommige mensen van bij de geboorte een handicap hebben, verwoorden
		TD 26.b	ongemakken die sommige mensen door ouderdom gaan ondervinden, beschrijven
HD 27	de relatie tussen de verminderde kans op ziekte en ongevallen en het nemen van voorzorgen, verwoorden	TD 27.a	goede gewoonten inzake dagelijkse hygiëne tonen
		TD 27.b	de relatie tussen de verminderde kans of het geheel uitsluiten van besmettelijke ziekten, parasieten of schimmels en het nemen van voorzorgen, verwoorden
		TD 27.c	de signalen die bij zichzelf en anderen wijzen op ziek zijn, gezond zijn, gewond zijn, verwoorden
		TD 27.d	gangbare pictogrammen inzake gezondheid en veiligheid uitleggen en ernaar handelen
		TD 27.e	de relatie tussen ziek worden en het innemen van sommige producten en planten, verwoorden
HD 28	in een noodsituatie de hulp van een volwassene inroepen	TD 28.a	bij een ongeval hulp inroepen
HD 29	elementaire hulp bij brandwonden toedienen	TD 29.a	passende elementaire hulp bij lichte schaafwonden en brandwonden toedienen
		TD 29.b	de evacuatieregels bij het alarm op school toepassen
		TD 29.c	in hun omgeving veilige en onveilige plekken om te spelen aanduiden
MILIEU			
HD 30	bij de verzorging van dieren en planten uit hun omgeving zelfstandig basishandelingen uitvoeren	TD 30.a	bij de verzorging van planten en dieren, de voorwaarden inzake voedsel, water, lucht, bewegings- en slaapruijnte, beschutting, hygiëne ... controleren
		TD 30.b	dieren die al dan niet als huisdier kunnen worden gehouden, opsommen
HD 31	op een bereidwillige wijze in de eigen klas en school zorgvuldig met afval, energie, papier, voedsel en water omgaan	TD 31.a	op een bereidwillige wijze in de eigen klas en school zorgvuldig met papier, water, afval en energie omgaan
HD 32	de positieve en negatieve beïnvloeding van de mens op het milieu met concrete voorbeelden uit hun omgeving illustreren	TD 32.a	de positieve en negatieve beïnvloeding van de mens op het milieu met concrete voorbeelden uit de eigen omgeving illustreren

HD 33	met concrete voorbeelden uit hun omgeving de vaak tegengestelde belangen die ten grondslag liggen aan milieuproblemen, illustreren	TD 33.a	de vaak tegengestelde belangen die aan de grondslag liggen van een milieuprobleem illustreren
HD 34	vanuit het besef dat de mens voor zijn levensbehoeften afhankelijk is van het natuurlijk leefmilieu, respect en zorg voor de natuur tonen	TD 34.a	zorgzaam en respectvol omgaan met de natuur
Techniek			
KERNCOMPONENTEN VAN TECHNIEK			
HD 35	de materialen of grondstoffen waaruit technische systemen uit hun omgeving opgebouwd zijn, verwoorden	TD 35.a	de verschillende onderdelen waaruit voorwerpen uit zijn omgeving bestaan, aanduiden
HD 36	specifieke functies van onderdelen bij eenvoudige technische systemen door middel van hanteren, monteren of demonteren, onderzoeken	TD 36.a	in de directe omgeving toepassingen van hefboomen, katrollen en bewegingsoverbrenging via tandwielen aanduiden
		TD 36.b	de invloed van de aard en de kwaliteit van verbindingen en hechtingen in een constructie voor de stevigheid van die constructie, verwoorden
HD 37	de reden waarom een zelf gebruikt technisch systeem niet of slecht functioneert, onderzoeken	TD 37.a	het belang van een brede basis van een constructie voor de stabiliteit aan de hand van concrete voorwerpen of gebouwen uit zijn omgeving, illustreren
HD 38	de nood aan onderhoud van sommige technische systemen illustreren		
HD 39	het verbeteren en de evolutie van technische systemen illustreren		
HD 40	de manier waarop technische systemen onder meer gebaseerd zijn op kennis over eigenschappen (materialen of over natuurlijke verschijnselen), illustreren	TD 40.a	bij eenvoudige voorwerpen uit de omgeving de meest courante verbindingen en hechtingswijzen aantonen
HD 41	in concrete ervaringen stappen van het technisch proces (het probleem stellen, oplossingen ontwikkelen, maken, in gebruik nemen, evalueren) benoemen		
HD 42	technische systemen, het technisch proces, de hulpmiddelen en de keuzen binnen verschillende toepassingsgebieden van techniek benoemen		

Extra tussendoelen voor 'kerncomponenten van techniek'			
		TD 43.a	de energiebron die verantwoordelijk is voor de waargenomen beweging, verwarming of verlichting voor voorzieningen of voorwerpen uit de omgeving, benoemen
		TD 44.a	als bronnen van energie: spierkracht, de zon, de wind, water, de brandstoffen hout, steenkool, aardolie en aardgas en atoomkernen, opsommen
TECHNIEK ALS MENSELIJKE ACTIVITEIT			
HD 45	een probleem, ontstaan vanuit een behoefte, technisch oplossen door verschillende stappen van het technisch proces te doorlopen	TD 45.a	een constructieactiviteit in opeenvolgende fase opdelen
		TD 45.b	een ruwe schets van de constructie die ze willen maken, tekenen
		TD 45.c	geschikt materiaal en gereedschap voor een eenvoudige constructie kiezen
		TD 45.d	aan de hand van een al dan niet zelfgemaakte eenvoudige werktekening of handleiding, het geschikte materiaal en gereedschap kiezen en daarmee de constructieactiviteit stap voor stap juist en veilig uitvoeren
		TD 45.e	bij het monteren/demonteren van een constructie materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes functioneel toepassen
		TD 45.f	de werking van een bestaande of zelfgemaakte constructie op een eenvoudige wijze beschrijven
HD 46	de vereisten waaraan het technisch systeem dat ze willen gebruiken of realiseren, opsommen	TD 46.a	de vereisten waaraan een bestaande constructie en een constructie die ze zelf willen maken, opsommen
HD 47	ideeën voor een ontwerp van een technisch systeem verwoorden	TD 47.a	vragen, ideeën en voorspellingen over alledaagse ervaringen met materialen en constructies: - formuleren - ermee experimenteren
HD 48	bij het gebruiken of realiseren van een technisch systeem keuzes maken, rekening houdend met de behoefte, de vereisten en de beschikbare hulpmiddelen	TD 48.a	materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes bij het plannen en maken van een eigen constructie aanwenden
HD 49	een eenvoudige werktekening of handleiding stap voor stap uitvoeren	TD 49.a	een eenvoudige, aan hun niveau aangepaste werktekening of handleiding, uitleggen
HD 50	werkwijzen en technische systemen vergelijken	TD 50.a	eigen werkwijzen met andere werkwijzen vergelijken en beoordelen

	en beoordelen aan de hand van criteria	TD 50.b	het voldoen van een zelfgemaakte constructie aan de zelf vooropgestelde eisen controleren
HD 51	technische systemen in verschillende toepassingsgebieden van techniek gebruiken en/of realiseren	TD 51.a	hun waardering voor eenvoudige, inventieve technieken en voor esthetische aspecten van technische constructies en voorwerpen, uiten
HD 52	hygiënisch, nauwkeurig, veilig en zorgzaam werken	TD 52.a	hun bereidheid tonen om te werken op een nauwkeurige, veilige manier, zonder materiaal te verkwisten en met zorg voor het materiaal
<i>TECHNIEK EN SAMENLEVING</i>			
HD 53	de beïnvloeding tussen techniek en samenleving illustreren		
HD 54	het nut, het gevaar en/of de schadelijke gevolgen van technische systemen voor henzelf, anderen of voor natuur en milieu aan de hand van voorbeelden uit verschillende toepassingsgebieden van technieken, illustreren		

Gezien om gevoegd te worden bij het besluit van de Vlaamse Regering van (datum) tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen voor het buitengewoon basisonderwijs type basisaanbod.

Brussel, (datum).

De minister-president van de Vlaamse Regering,

Geert BOURGEOIS

De Vlaamse minister van Onderwijs,

Hilde CREVITS